

LANDSCHAPPELIJKE EN CULTUURHISTORISCHE ANALYSE PLANDEEL NIEUW BASSELT

TWELLO NOORD

RHO ADVISEURS

RHO ADVISEURS

DATUM: September 2025

PROJECTNUMMER: 20250842

PROJECT: Landschappelijke en Cultuurhistorische analyse Woningbouw Twello Noord

OPDRACHTGEVER: Gemeente Voorst

REFERTE: Marieke Rekswinkel & Emma Ottevanger

CONTACT

T: 010-2018658

E: emma.ottevanger@rho.nl

W: rho.nl

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	Blz. 4
Stedenbouwkundig plan	Blz. 6
Locatiefoto's	Blz. 8

DEEL 1 GEEN SPRAKE VAN EEN WAARDEVOLLE OPEN ES

HFST 1	Uitspraak Raad van State	Blz. 11
HFST 2	Provinciale omgevingsverordening: Gelderse Nationale Landschappen	Blz. 12
HFST 3	Analyse Kernkwaliteiten Twello e.o.	Blz. 14
HFST 4	Toetsing aantasting Kernkwaliteiten	Blz. 16
HFST 5	Kernkwaliteit 3 - Waardevolle open Es	Blz. 17
5.1	Naamgeving: wat is een es/enk/kamp	Blz. 17
5.2	Erfgoedatlas Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed	Blz. 18
5.3	Is ten Noorden van Twello sprake van een es?	Blz. 20
5.3.1	Historische kaarten	Blz. 20
5.3.2	Bodem	Blz. 22
5.3.3	Geomorfologie	Blz. 22
5.3.4	Hoogteligging	Blz. 23
5.4	Openheid/open es/is sprake van een Open es?	Blz. 22
5.5	Cultuurhistorische Atlas	Blz. 28
5.5	Is hier sprake van een 'Waardevolle open es'?	Blz. 29
HFST 6	Conclusie Deel 1	Blz. 30

DEEL 2 CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

HFST 1	Uitspraak Raad van State mbt Appellant	Blz. 33
HFST 2	Landschappelijke, cultuurhistorische- en Natuurwaarden	Blz. 34
2.1	Contra-expertise H+N+S Landschapsarchitecten	Blz. 34
2.2	Rapport van Bureau Lantschap	Blz. 36
HFST 3	Toetsing	Blz. 37
3.1	Landschappelijke kernkwaliteiten	Blz. 37
3.2	Cultuurhistorische kernkwaliteiten	Blz. 38
3.3	Natuurwaarden	Blz. 40
HFST 4	Conclusie Deel 2	Blz. 42
HFST 5	Maatregelen Cultuurhistorische waarden	Blz. 44

BIJLAGE

1	Omschrijving Essen en Kampen <i>Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed</i>
2	Omschrijving Essen en Kampen <i>Leestekens van het Landschap</i>

INLEIDING

De gemeente Voorst is voornemens om aan de noordrand van Twello 289 woningen te realiseren. Ter voorbereiding daarop zijn een stedenbouwkundig plan, een bestemmingsplan, het landschapsontwikkelplan *Ontwikkelplan Fliertdal* en een beeldkwaliteitsplan opgesteld.

De planlocatie voor de woningbouw-ontwikkeling Nieuw Basselt bevindt zich ten noorden van de Rijksstraatweg en ligt op relatief korte afstand van het centrum van Twello. Het gebied wordt begrensd door de Kruisvoorderweg, de Kruisweg, de Hunderenslaan en de Rijksstraatweg. Binnen deze planlocatie worden drie deelgebieden ontwikkeld met woningbouw: *De Kleine Basselt*, *De Basseltse Enk* en *Kruisakker*.

Tegen de voorgenomen plannen van de gemeente Voorst om woningbouw toe te voegen aan de noordzijde van Twello zijn een aantal beroepsschriften binnengekomen. De Raad van State heeft hier in mei 2025 uitspraak over gedaan. Uitkomst is dat de gemeente Voorst beter moet motiveren waarom de woningbouwplannen de kernkwaliteiten van het landschap niet aantasten. Of indien deze wel worden aangetast moet zorgen voor voldoende compenserende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kernkwaliteiten worden gewaarborgd.

Planlocatie Nieuw Basselt, met daarin de deelgebieden De Kleine Basselt, De Basseltse Enk en Kruisakker.
Bron: Eigen bewerking van afbeelding cyclomedia.

Deze notitie gaat verder in op deze kernkwaliteiten van het landschap ten noorden van Twello en zet deze af tegen het stedenbouwkundig plan voor woningbouw ter plekke. De notitie geeft een landschappelijke en cultuurhistorische motivering voor de woningbouw aan de noordzijde van Twello.

STEDENBOUWKUNDIG PLAN

STEDENBOUWKUNDIG PLAN NIEUW BASSELT

Het stedenbouwkundig plan voor Nieuw Basselt gaat uit van de ontwikkeling van drie deelgebieden; De Kleine Basselt, De Basseltse Enk en de Kruisakker. De bezwaren richten zich vooral op de plannen voor de Basseltse Enk.

PLANOPZET NIEUW BASSELT

De gemeente hanteert bewust de werkwijze van **eerst landschapsbouw, vervolgens woningbouw**. Deze aanpak houdt in dat er allereerst wordt ingezet op de ontwikkeling van een robuust en samenhangend landschap. Binnen dit landschap blijven vervolgens op zorgvuldige wijze bouwvlakken voor woningbouw over. Deze volgorde zorgt ervoor dat actuele opgaven op het gebied van biodiversiteit, hittestress en waterberging al vanaf het begin op natuurlijke wijze een plek krijgen in het ontwerp. Door het landschap als drager van de ontwikkeling te benaderen, ontstaan groenstructuren die het kleinschalige karakter van het oorspronkelijke coulisselandschap versterken en terugbrengen. Zo ontstaat een zorgvuldig ingericht woonlandschap dat landschappelijk, cultuurhistorisch en ecologisch goed is ingebed.

De woonvlekken zijn nader uitgewerkt in het stedenbouwkundige plan.

Om zorgvuldig om te gaan met de aanwezige waarden en het beschikbare landschappelijke potentieel is gekozen voor woonbuurten in het landschap. Zo is het een uitgangspunt dat er een brede groene buffer ontstaat tussen de bestaande wegen en de daaraan staande bebouwing. Op deze wijze worden de landschappelijke structuren beleefbaar tot in de nieuwe woonwijken. Daarnaast is het een uitgangspunt om bestaande landschappelijke kwaliteiten en structuren te versterken en te verstevigen. Maar ook door de karakteristieke bossingels te versterken met inheems plantmateriaal. Dit bevordert de ecologische kwaliteiten van het landschap, wat voor een betere biodiversiteit zorgt. Verder is het een uitgangspunt om binnen en rondom de nieuw aan te leggen woonvelden verdwenen landschapselementen een prominente rol te geven binnen de toekomstige openbare ruimte. Bijvoorbeeld het ontwikkelen van fliertheggen, poelen, natuurvriendelijke overs, hakhoutwallen, beek begeleidende beplanting, droge en natte hooilanden en solitaire beplantingen. Hiermee krijgt het gebied weer meer karakter en krijgt het een sterkere identiteit, met kansen voor biodiversiteit en extensief beheer. Tot slot geldt een belangrijk uitgangspunt om binnen enkele minuten in de natuur/groen te zijn met een ommetje. Dit vraagt om een dooradering van de gebieden met extensieve wandelpaden

en landschapselementen.

Het stedenbouwkundig plan is ontstaan door een grondige historische analyse van het gebied. Oude landschapsstructuren en de aanwezige landgoederen liggen hierbij aan de basis.

GROENSTRUCTUREN

Door rondom de verschillende deelgebieden groene structuren aan te brengen, wordt het kleinschalige karakter van het oorspronkelijke coulisselandschap versterkt. Dit sluit aan bij de cultuurhistorische waarde van het gebied en past bij het van oorsprong agrarische landschap. Bovendien zorgen deze groene buffers ervoor dat de ruimtelijke impact van de woningbouw op de omgeving tot een minimum wordt beperkt.

CULTUURHISTORIE

De landgoederenzone is een gebied met cultuurhistorische waarden. Kenmerkend is de samenhangende structuur van landhuizen, geometrische lanenstelsels, grootschalige landschapsparken, boerenerven, akkers, weiden en bosgebied. Om deze reden wordt aan de Kruisvoorderweg een groot deel agrarisch extensief ingericht en wordt het oude boerenerv aan de Kruisvoorderweg herontwikkeld. De cultuurhistorische waarden blijven hiermee door de afstand tot de

landhuizen en de groenzone behouden in het plandeel Nieuw Basselt. Daarnaast is het gebied ook een belangrijke ecologische schakel tussen de Veluwe en de IJssel.

STEDENBOUWKUNDIG PLAN NIEUW BASSELT

Het landschap langs de noordrand van Twello maakt onderdeel uit van het landgoederenlandschap, met daarin de oude buitens Kruisvoorde, Parkeler, Hunderen en Beekwolde. Ten zuiden van de Kruisvoorderweg liggen restanten van het voormalige landgoed De Basselt. Zoals het erf de Kleine Basselt, de Basseltse Enk en een stuk van een oude veldweg. Deze weg wordt straks gebruikt voor de ontsluiting van de woningen op de Kleine Basselt én naar de grotere woonbuurt op de Basseltse Enk. Het erf wordt op een cultuurhistorisch en landschappelijk passende wijze herontwikkeld, onder meer door het gebruik van traditionele, gebakken materialen die aansluiten bij de omgeving en door toepassing van gebiedseigen beplanting. Het oude weggetje gaat via het erf en komt uit op de groene Brink in het hart van deze woonbuurt, met voornamelijk gezinswoningen. Een landelijk pad sluit aan op de Basseltlaan, waardoor er een directe route voor fiets- en wandelverkeer naar het centrum van Twello ontstaat. Ook bij calamiteiten kan deze route worden gebruikt. De brede groenzone zorgt

ervoor dat de landschappelijke waarde van de Basseltlaan behouden blijft.

Rondom het appartementencomplex in deelgebied Kruisakker komt een groenstrook van minimaal 15 meter. Dit is vergelijkbaar met bijvoorbeeld de wooncomplexen in Achter 't Holthuis. De noordelijke bebouwing oriënteert zich met de voorzijde naar het landschap en de bestaande woonwijk.

Langs de Kruisweg is de nieuwbouw geprojecteerd op een oude akker aan de oostkant van de weg. De westkant van deze weg wordt begeleid door een dorps bebouwingslint. Het gebied aan de oostkant behoorde vroeger tot het landgoed de Basselt. Hier is bewust gekozen om geen nieuwe bebouwing langs de weg te projecteren, zoals aan de overkant, maar voor een meer open beeld, in de schaal van het landgoederenlandschap. Vanwege de centrale ligging is hier gekozen voor een relatief compacte bebouwing. Daarom liggen de twee wooncomplexen ruim in het groen, op royale afstand van de Kruisweg en op royale afstand van elkaar. De inrichting van het groen rond de gebouwen krijgt een collectief karakter om zo de samenhang passend bij de landgoedsfeer te ondersteunen. Om dezelfde reden is niet gekozen voor individuele bebouwing, maar voor twee

grotere eenheden met meerdere woningen. Het appartementengebouw manifesteert zich daarin als “hoofdgebouw”, terwijl de woonhof meer onderschikt blijft. De architectuur van beide gebouwen onderscheidt zich van de oudere woningen langs de Kruisweg door een eigentijdse interpretatie van de oude landgoedsfeer. De woonbuurt is via de Kruisweg bereikbaar voor auto's en fietsers. Aan de oost- en zuidkant is een waterberging opgenomen.

De landgoedsfeer is leidend voor dit deelgebied. Met ‘landgoedsfeer’ wordt bedoeld een samenhangende identiteit, die schoonheid en nut verenigt. De landgoedsfeer is niet alleen leidend voor de stedenbouwkundige opzet en de landschappelijke inrichting; ook de vormgeving van de gebouwen en terreinen moet bijdragen aan deze samenhangende identiteit. Voor elk woonbuurt is dit nader uitgewerkt.

Dit deelgebied omvat 3 woonbuurten met een eigen karakter, te weten:

- De Kruisakker; een compacte woonbuurt met dorps karakter in een groene setting;
- De Kleine Basselt; herontwikkeling van een historisch boeren erf;
- De Basseltse Enk; landschappelijk wonen in een bosrijke omgeving.

Bestemmingsplan Nieuw Basselt en Flierlanden, Twello;
linksonder De Kruisakker en rechtsboven De Basseltse Enk.

LOCATIEFOTO'S

DEEL 1 GEEN SPRAKE VAN EEN WAARDEVOLLE OPEN ES

HFST 1 UITSpraak RAAD VAN STATE

De gemeenteraad heeft volgens de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (de Afdeling) niet deugdelijk gemotiveerd dat het plan voldoet aan artikel 2.56 van de provinciale Omgevingsverordening. Dat artikel luidt als volgt:

In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op de provinciale ‘Kernkwaliteiten Nationale Landschappen’, welke in de omgevingsverordening worden benoemd.

“Artikel 2.56 (ontwikkeling in Nationaal landschap)

1. Een bestemmingsplan voor gronden binnen een Nationaal landschap maar buiten de Groene ontwikkelingszone, het Gelders natuurnetwerk en de Nieuwe Hollandse Waterlinie, maakt ten opzichte van het op 17 oktober 2014 geldende bestemmingsplan alleen bestemmingen mogelijk die de **kernkwaliteiten** van een Nationaal Landschap, bedoeld in bijlage Kernkwaliteiten Nationale Landschappen, **niet aantasten**.
2. In afwijking van het eerste lid zijn activiteiten die deze kernkwaliteiten aantasten alleen mogelijk als:
 - a. er geen reële alternatieven zijn;
 - b. er sprake is van redenen van groot openbaar belang;
 - c. compenserende maatregelen plaatsvinden ter waarborging van de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zoals vastgelegd in bijlage Kernkwaliteiten Nationale Landschappen.”

HFST 2 PROVINCIALE OMGEVINGSVERORDENING: GELDERSE NATIONALE LANDSCHAPPEN

De provincie Gelderland heeft in 2014 een beleidsdocument opgesteld 'Kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen'. Dit is een bijlage bij de Omgevingsverordening die door GS is vastgesteld.

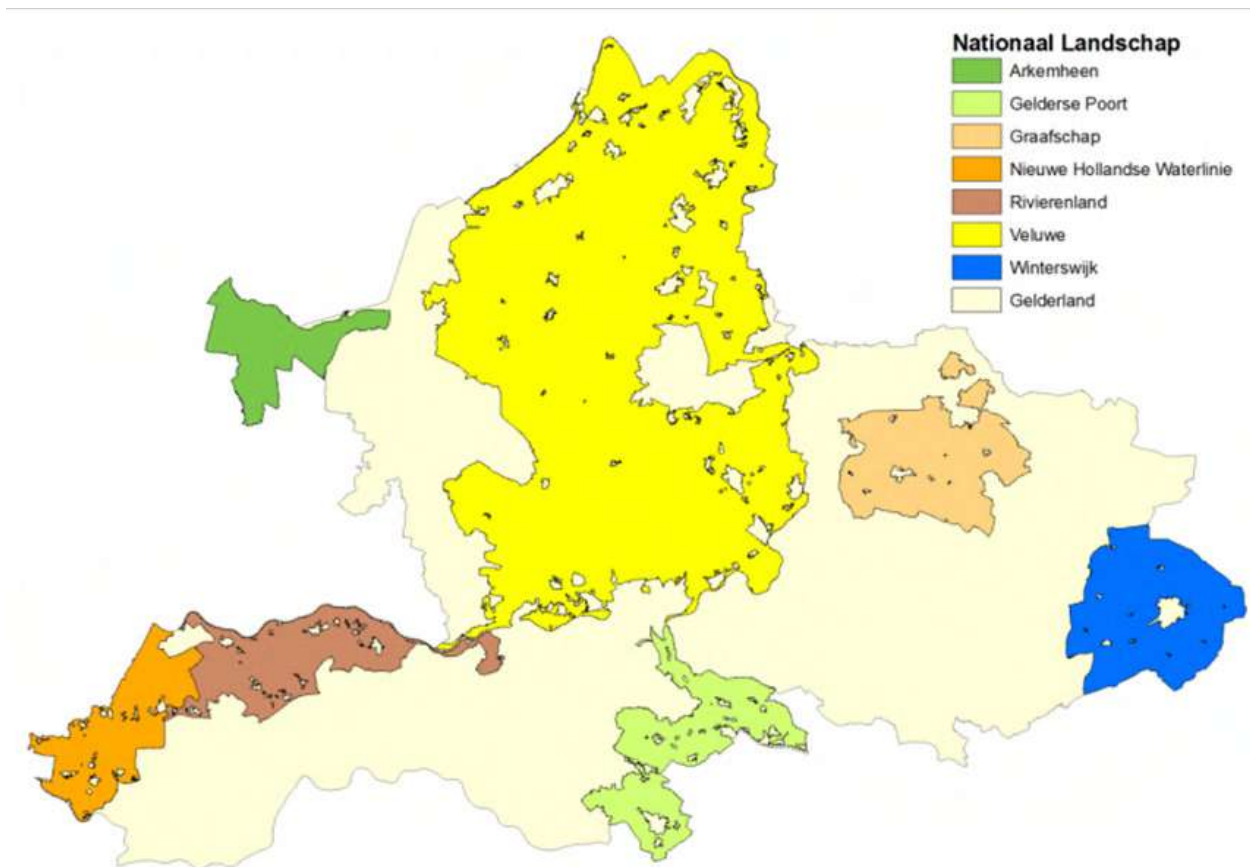
Ook een deel van het plangebied valt binnen één van deze Nationale landschappen, namelijk binnen het deelgebied Veluwe.

Hierbinnen heeft de provincie een verdere verdeling gemaakt. Nationaal Landschap De Veluwe is beschreven in de deelgebieden:

- a. Agrarische enclave
- b. Beekbergen en Loenen
- c. Gradiënt Oost-Veluwe
- d. Hattem
- e. IJsseluiterwaarden (incl. Havikerwaard)
- f. Noordelijke IJsselvallei
- g. Oosterwolde – Oldebroek
- h. Randmeerkust agrarisch
- i. Randmeerkust Harderwijk-Elburg
- j. Renkumse en Heelsumse beekdal
- k. Twello**
- l. Veluwemassief
- m. Wiggen Oost-Veluwe
- n. Zuidelijke IJsselvallei

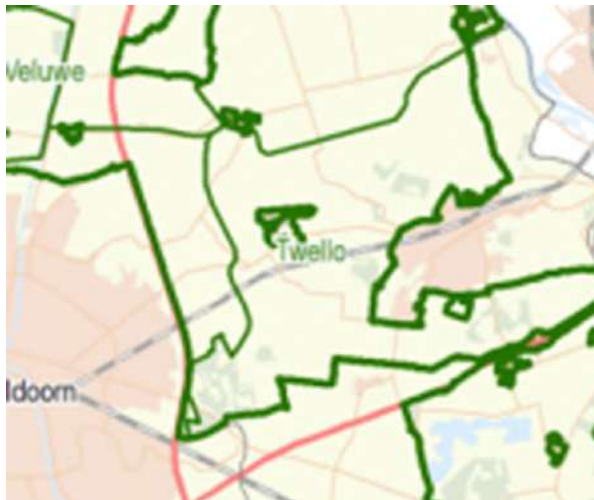
Het plangebied valt binnen deelgebied k. Twello. Hier worden een viertal kenmerken voor dit gebied genoemd:

1. Grofmaziger dan de Oost-Veluwse gradiënt (deelgebied 47 & 48);

Kaart Nationale Landschap
Bron: Motivering Noord Veluwe - Provincie Gelderland

2. Amorfe structuur met elementen van rivierlandschap, dekzandruggen, ruilverkavelingen en landgoederen;
3. Waardevolle open essen;
4. Vrij uitzicht vanaf de dijk over het binnendijkse landschap en over de rivier met de uiterwaarden.

Kaart uitsnede Twello
Bron: Motivering Noord Veluwe - Provincie Gelderland

In de Nationale landschappen worden een aantal termen gebruikt, die ook nader toegelicht worden. Omdat deze termen verderop vaak terugkomen, hebben we hieronder de omschrijving die de Provincie Gelderland gebruikt opgenomen.

Es

Oude bouwland, dat overigens in sommige streken van Gelderland 'enk', 'eng', 'ing' of ook wel 'veld' werd genoemd

Eenmans es

Es (oud bouwland) die in gebruik was bij één boerderij.

Escomplex

(Groter) oud bouwland dat in gebruik was bij verschillende boerenbedrijven; ook wel: verschillende van die oude bouwlanden in elkaars nabijheid.

Opvallend is dat in de stukken van de Nationale Landschappen de term **Kamp** niet gebruikt wordt.

In Hoofdstuk 3 gaan we verder in op de benoemde kenmerken/ kernkwaliteiten van het gebied rondom Twello, omdat het plandeel Nieuw Basselt binnen het Nationaal Landschap, deelgebied Twello ligt.

HFST 3 ANALYSE KERNKWALITEITEN TWELLO E.O.

KERNKWALITEIT 1

GROFMAZIGER DAN DE OOST-VELUWE GRADIËNT

De Oost-Veluwe gradiënt bestaat uit de overgang van het hoge, grootschalige en besloten landschap van het Veluwemassief via een kleinschalig coulissenlandschap en een rij van nederzettingen naar het geheel open komkleigebied van de IJssel.

Het gebied rond Twello is minder kleinschalig, met meer openheid.

KERNKWALITEIT 2

AMORFE STRUCTUUR MET ELEMENTEN VAN RIVIERENLANDSCHAP, DEKZANDRUGGEN, RUILVERKADELING EN LANDGOEDEREN

Onder amorfe structuur wordt verstaan dat het gebied minder structuur heeft en veel afwisseling en variatie. Zo hebben andere delen van de Oost-Veluwe en IJsselvallei een duidelijker structuur in de vorm van doorgaande wegen met karakteristieke dorpen, lange lanen, noordzuid lopende wateringen. Het gebied rond Twello heeft een minder uitgesproken en minder duidelijk geordende structuur en heeft zowel elementen van het rivierenlandschap, zoals fruitteelt, van dekzandruggen (opgestoven zand, hoge eerdgronden), ruilverkaveling en landgoederen.

Hogergelegen open essen rond Markelo (1900)

Bron: Topotijdreis.nl

De es ten noorden van Markelo met hogere ligging, graanvelden, grote openheid en bebouwing aan de rand

KERNKWALITEIT 3

WAARDEVOLLE OPEN ESSEN

Wat onder ‘waardevolle open essen’ wordt verstaan en of er daadwerkelijk sprake van is ter plekke van het plangebied, komt in de komende pagina’s nadrukkelijk aan de orde. Karakteristieke waardevolle essen zijn bijvoorbeeld rond Markelo in Overijssel te vinden. Op de Veluwe zijn deze zeer kenmerkende vormen minder goed zichtbaar.

KERNKWALITEIT 4

VRIJ UITZICHT VANAF DE IJSSELDIJK

Vanaf de IJsseldijk zijn hier en daar fraaie zichtlijnen over de uiterwaarden van de IJssel en soms ook op het binnenland te vinden.

Uitsnede Gelders Natuur Netwerk

Bron: Provincie Gelderland

- Gelders Natuur Netwerk
- Ecologische verbingszones: Water als verbinder

Uitsnede Kernkwaliteiten groene ontwikkelzone

Bron: Provincie Gelderland

- Oude bosgroeiplaats
- A-locaties bos
- A-locaties bos
- A-locaties bos
- Natte landnatuur

HFST 4 TOETSING AANTASTING KERKWLITEITEN

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op of er al dan niet sprake is van een aantasting van de benoemde kernkwaliteiten van het gebied Twello e.o.

KERNKWALITEIT 1

GROFMAZIGER DAN DE OOST-VELUWE GRADIËNT

De Oost-Veluwe gradiënt bestaat uit de overgang van het hoge, grootschalige en besloten landschap van het Veluwemassief via een kleinschalig coulissenlandschap en een rij van nederzettingen naar het geheel open komkleigebied van de IJssel.

Het gebied rond Twello is minder kleinschalig, met meer openheid.

Het grofmazige karakter van het gebied wordt niet aangetast, omdat de woningbouwontwikkeling binnen de bestaande groene kaders wordt uitgevoerd. De randen van de 'kamers' Basseltse Enk/ Nieuw Basselt en De Kruisakker -waarbinnen de woningbouw plaatsvindt- blijven behouden, en worden verder aangezet door het aanvullen van de inheemse beplantingsstroken.

KERNKWALITEIT 2

AMORFE STRUCTUUR MET ELEMENTEN VAN RIVIERENLANDSCHAP, DEKZANDRUGGEN, RUILVERKADELING EN LANDGOEDEREN

Onder 'amorfe' structuur wordt verstaan dat het gebied minder structuur en meer afwisseling en variatie heeft. Zo hebben

andere delen van de Oost-Veluwe en IJsselvallei een duidelijker structuur in de vorm van een doorgaande wegen met karakteristieke dopen, lange lanen, noordzuid lopende wetingen. Het gebied rond Twello heeft een minder uitgesproken en minder duidelijk geordende structuur en heeft zowel elementen van het rivierenlandschap, zoals fruitteelt, van dekzandruggen (opgestoven zand, hoge eerdgronden), ruilverkaveling en landgoederen.

Het feit dat er hier sprake is van een minder gestructureerde karakteristiek, met lossere vormen, afwisseling en variatie maakt het makkelijk(er) om functies en ontwikkelingen in te passen dan in een gebied met een sterke structuur. De 'amorfe' structuur van het gebied rond Twello wordt niet aangetast, want ook de nieuwe woningbouwontwikkeling kent geen strakke, sterke structuur, maar vormt zich naar het landschap. Alle elementen van het rivierenlandschap, de dekzandruggen, ruilverkaveling en landgoederen blijven behouden met de woningbouwontwikkeling. Ook de situering van de woningbouwopgave is met de stedenbouwkundige opzet met een aantal kleinere locaties, het gevarieerde landschap volgend, grotendeels los van de bestaande bebouwing van Twello, sluit aan op deze 'amorfe', niet gestructureerde karakteristiek.

KERNKWALITEIT 3

WAARDEVOLLE OPEN ESSEN

Er zal geen sprake zijn van een aantasting van deze kernkwaliteit omdat er geen sprake is van een waardevolle open es. Dat wordt in hoofdstuk 5 beschreven.

KERNKWALITEIT 4

VRIJ UITZICHT VANAF DE IJSSELDIJK

Vanaf de IJsseldijk zijn hier en daar fraaie zichtlijnen over de uiterwaarden van de IJssel en soms ook op het binnenland te vinden. Het plangebied ligt op ongeveer 1 kilometer van de IJsseldijk. Tussen het plangebied en de dijk is veel bebouwing en opgaande beplanting aanwezig (in de vorm van bossen, bosjes, houtsingels, laanbeplanting, landgoederen, woningen en bedrijven. Vanaf de IJsseldijk is dan ook geen zicht op het plangebied.

Met de aanleg van de woonbuurten is dan ook geen sprake van aantasting van het vrije uitzicht en de binnendijs gelegen gronden en op de uiterwaarden.

Conclusie

De kernkwaliteiten 1, 2, 3 en 4 worden niet aangetast ter plaatse van de hiervoor weergegeven planonderdelen. Kernkwaliteit 3 wordt in hoofdstuk 5 nader geanalyseerd.

HFST 5 KERNKWALITEIT 3 - WAARDEVOLLE OPEN ES

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag of de beide omkaderde deelgebieden De Kruisakker en De Basseltse Enk kunnen worden aangemerkt als ‘waardevolle open es’. Daarbij wordt gekeken naar zowel het historische gebruik als de huidige inrichting en functie van deze gebieden.

5.1 NAAMGEVING; WAT IS EEN ES / ENK/ KAMP

Is hier sprake van een es/ maken de locaties onderdeel uit van een es?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moet eerst duidelijk worden gemaakt wat onder een es verstaan wordt. Er is namelijk veel onduidelijkheid en verwarring over de verschillende termen die gebruikt worden, en ook de verschillende definiëring van deze termen leidt tot onduidelijkheid.

Gebezigde termen zijn: es, enk, eng, meermanses, escomplex, eenmanses, huiskamp en kamp.

De provinciale notitie Gelders Nationale Landschap De Veluwe hanteert de volgende definities:

Es

Oude bouwland, dat overigens in sommige streken van Gelderland ‘enk’, ‘eng’, ‘ing’ of ook wel ‘veld’ werd genoemd.

Eenmans es

Es (oud bouwland) die in gebruik was bij één boerderij.

Escomplex

(Groter) oud bouwland dat in gebruik was bij verschillende boerenbedrijven; ook wel: verschillende van die oude bouwlanden in elkaars nabijheid.

Het woord ‘kamp’ (of kampenlandschap) wordt overigens niet uitgelegd in het document, terwijl dit wel een belangrijke term is, zie hieronder).

Voor onderstaande definiëring is gebruik gemaakt van de input van Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, die een uitgebreide omschrijving heeft gegeven van zogenaamde akkercomplexen (waar essen onder vallen) en van de site ‘leestekens van het landschap’, waar zeer veel landschapselementen worden omschreven. Beiden zijn opgenomen in de bijlage (respectievelijk 1 en 2).

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed geeft een uitgebreide omschrijving van ‘Oude akkercomplexen’. Zij gaat uit van twee kenmerkende verschijningsvormen:

- **De kampen.** Kleine afgebakende, individueel gebruikte akkers. Deze worden vaak omgeven door houtwallen of –singels

Verspreiding

- en zijn onregelmatig van vorm.
- **De essen.** Dit zijn grote(re) akkercomplexen die door meerdere boeren gebruikt werden.

In de vroege middeleeuwen (500-800 na Chr.) ontstonden de eerste kleine individuele kampontginningen. In de volle middeleeuwen (1000-1300 na Chr.) groeide de bevolking en intensiverde de landbouw. De eerste essen ontstonden, als complexen van samengegroeide kampen.

Bemesting van de gronden vond plaats met mest en strooisel, later ook met dierlijke mest vermengd met plaggen en potstalmest. Hierdoor zijn de kenmerkende dikke esdekken en steilranden ontstaan. De dikte varieert, afhankelijk van de hoeveelheid zand in de plaggen: van minder dan 30 centimeter tot meer dan 1 meter.

Akkercomplexen komen op alle niet te natte zandgronden in Nederland voor. De kampen en essen zijn te vinden op de overgang van hoog naar laag land, of op zandkoppen of -ruggen te midden van lager land.

Kamp

De ontginningen in de vroege middeleeuwen waren veelal eenmansontginningen, de zogenaamde kampen (ook wel eenmansessen

genoemd). Een kamp is een individuele, blokvormige ontginning, die is omgeven door heggen of houtwallen. Op deze kleine percelen werd akkerbouw mogelijk gemaakt door mestopbrengsten van het eigen vee en strooisel. Meestal lagen deze percelen aan of rond een boerderij. De kampen zijn door de jaren heen steeds verder opgehoogd met mest en zo ontstonden de zogenaamde enkeerdgronden. De kampen waren omgeven door een houtwal of houtsingel om het vee en wild buiten te houden. Het kampenlandschap vormt dan ook een kleinschalig landschap. Het kampenlandschap kent een gemengde bedrijfsvoering; hier zijn zowel akker- als weidegronden aanwezig. Het kampenlandschap kent een verspreid nederzettingspatroon.

Es (of akker, eng, enk, kouter)

Een es is een aaneengesloten oud bouwlandgebied / open akkercomplex dat in gebruik is bij verschillende boeren. Essen zijn ontstaan uit een of meerdere kampen waarbij de onderlinge houtopstanden als heggen en houtwallen zijn verdwenen. Hierdoor ontstonden open akkercomplexen. Essen kenden nog wel steeds een kleinschalige en veelal onregelmatige percelering. De kavelscheidingen op een es zelf bestonden uit, nauwelijks zichtbare, greppels, lage walletjes, solitaire bomen, grasstroken of grensstenen. Soms komen

er ontsluitingspaden voor in de vorm van zandpaden of karrensporen. Om een es als geheel stond in de regel een houtwal (de zogenaamde eswal) tegen vraat door vee of wild. De akkers werden dichtbij nederzettingen aangelegd.

Essen zijn nu nog vaak in het landschap herkenbaar door hun hogere ligging en vaak forse omvang. Deels wordt dit veroorzaakt doordat ze zich bevinden op de hogere delen van het landschap, zoals dekzandruggen. Daarbij zijn de oude bouwlanden op de zandgronden in de loop van de afgelopen eeuwen opgehoogd door het gebruik van plaggenmest: mest die was vermengd met heide- of grasplaggen, zand of bosstrooisel.

Zowel kampen als essen kennen een bodem met een zogenaamd 'esdek' (zie ook bodemkaart).

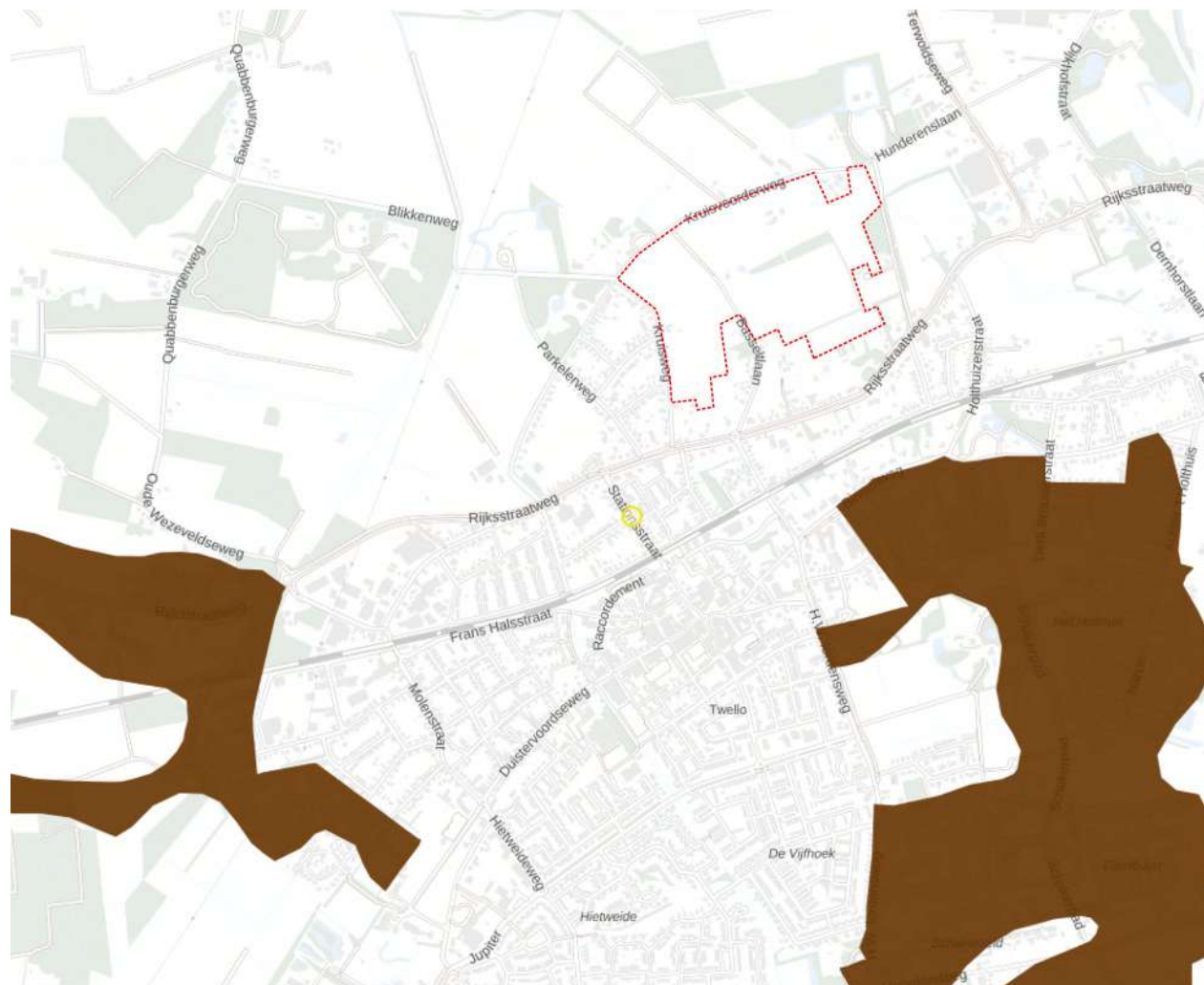
5.2 ERFGOEDATLAS RIJKSDIENST VOOR CULTUREEL ERFGOED

De Essenkaart is een thematische kaart uit de Erfgoedatlas van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Deze kaart brengt op landelijke schaal de ligging van historische essen in beeld: landbouwgronden die vanaf de middeleeuwen door boeren collectief werden gebruikt en veelal hoger liggen dan hun omgeving.

Essenkaart
Bron: Erfgoedatlas
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Bij inzoomen op de Essenkaart van de RCE blijkt dat de planlocatie Nieuw Basselt, gelegen ten noorden van Twello, niet is aangemerkt als es. Dit betekent dat de locatie volgens deze landelijke erfgoedbron geen herkenbare of historisch gedefinieerde es betreft. Vanuit deze optiek vormt de ontwikkeling op deze locatie geen aantasting van een als waardevol aangeduide esstructuur.

Uitsnede Essenkaart - Twello
Bron: Erfgoedatlas
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

5.3 IS TEN NOORDEN VAN TWELLO SPRAKE VAN EEN ES?

Om te bepalen of ten noorden van Twello sprake is van een es, of van een kamp(enlandschap) gaan we terug in de tijd én kijken naar de hoogteligging en bodemgesteldheid van het gebied.

5.3.1 HISTORISCHE KAARTEN

Rond 1850 kenmerkt het gebied zich als een kleinschalig gebied met bosjes, weilanden en akkers met een onregelmatig verkavelingspatroon. De Kruisvoorderweg en wat nu de Rijksstraatweg heet waren al aanwezig, evenals de Basseltlaan. De aanwezige akkers liggen aaneengeschaald, wat op een escomplex zou kunnen duiden. In de bocht van de Basseltlaan was reeds een boerderij (Basseltlaan 20) aanwezig. Deze (pacht) boerderij 'De Enk of 'Op de Enk' hoorde bij het landgoed. De aanwezigheid van deze boerderij middenop de mogelijke es duidt op een kamp-bebouwing.

De veldnaam 'Veldwijk' wijst op de aanwezigheid van een buurtschap bij een veld of open terrein. Landhuis Kruisvoorde was ook reeds aanwezig.

Rond 1900 is te zien dat er veel kavelgrens- en blokbeplanting zijn aangebracht, waardoor het gebied een kleinschalig karakter krijgt. Ook is een deel van de akkers nu als weiland in gebruik. De veldnaam 'De Reuekamp' duidt op de aanwezigheid van kampen (in plaats van essen). Rondom de Parkelaar, ten noordwesten van Kruisvoorde, is veel bos verdwenen. Landgoed Flierkamp is aangegeven op de kaart.

Opvallend in de kaart van rond 1950 is dat er veel boomgaarden/ fruitakkers zijn ontstaan, met name aan de Kruisvoorderweg en de Rijksstraatweg. Het bos ten oosten van het plangebied is in zijn geheel gekapt. De percelen ten westen van de Basseltlaan worden (nog steeds) door bomenrijen/ houtsingels omheind. Het gebied ten oosten van de Basseltlaan is grootschaliger en opener geworden.

Rond 1990 is aan de westzijde een nieuwe woonwijk ontstaan. Ook aan de Rijksstraatweg heeft verdichting plaatsgevonden. Een deel van de akkers is omgevormd tot weiland. Tussen de Basseltlaan en de nieuwe woonwijk ligt een grote boomgaard/ fruitkwekerij/ sierteeltkwekerij.

Tussen 1990 en 2024 is niet veel veranderd. De boomkwekerij ten westen van de Basseltlaan is omgevormd tot akker.

Conclusie

Uit analyse van de historische kaarten valt op te maken dat het landschap kleinschalig was met singel- en bosbeplanting.

De aanwezigheid van een tweetal boerderijen aan de 'binnenzijde' van de akkers; De Reuvekamp en zeker de ligging van de boerderij midden op de 'es', in de bocht van De Basseltlaan, (hoewel met de naam 'den Enk') wijzen op een kampen-opzet. Ook de naamgeving van eerstgenoemde boerderij wijst hierop.

Essen zijn vaak gesitueerd tegen/ nabij een dorp met dorpsboerderijen. Hier is dat niet het geval. Wel is sprake van een kleine buurtschap Veldwijk.

Na 1900 heeft in het gebied een wijziging van landgebruik richting grasland en ook boomteelt plaatsgevonden, en is het areaal akkerland verminderd.

In het gebied zijn bosstroken, een bosje en veel perceelsrandbeplanting aanwezig. Hierdoor is hier sprake van een kleinschalig en halfopen/ halfgesloten landschap, passend bij de omschrijving van een kampenlandschap.

5.3.2 BODEM

Net als vanuit historie is ook vanuit bodemgebruik en de geomorfologische gesteldheid van een gebied te bepalen of hier eerder sprake was van een es(sencomplex) of van kampen.

Het plangebied bestaat uit hoge bruine enkeerdgronden. Dit zijn dikke eerdgronden met een zogenaamd esdek bestaande uit zand, een hoge ligging ten opzichte van het grondwater (Gt IV en hoger) en een bruine minerale eerdlaag. De grond bestaat uit lemig fijn zand, waarop door menselijke activiteit -in veel gevallen door potstalbemesting vermengd met heideplaggen, grasplaggen, bosstrooisel en soms klei- een dikke eerdlaag (esdek) is aangelegd. Wanneer het opgebrachte dek meer dan 50 cm dik is, worden ze bodemkundig tot de enk-eerdgronden gerekend (< 50 cm laarpodzolgrond).

Zoals te zien is deze hoge bruine enkeerdgrond rondom vrijwel heel Twello aanwezig. Belangrijk is om te vermelden dat zowel kampen als essen zo'n eerdlaag/ esdek hebben.

Het noordelijk deel van het plangebied/ Het gebied tussen de Kruisvoorderweg en de dichte beplantingsstrook ten noorden van het plangebied 'De Basseltse Enk' valt onder de (rivier)vaaggronden:

Ten noorden van de eerdgronden ligt rivierkleigrond, gevormd door de IJssel, met lichte zavel. Kalkloze ooivaaggronden in rivierklei, lichte zavel (Rd10C) (groen). Ook zijn er kalkloze poldervaaggronden in rivierklei; zavel en lichte klei (Rn67C) (lichtgroen).

- Gooreerdgronden; lemig fijn zand
- Vorstvaaggronden; leemarm en zwak lemig fijn zand
- Kalkloze ooivaaggronden; lichte zavel
- Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte klei (profiel 2)
- Kalkloze poldervaaggronden; zavel en lichte klei (profiel 3)
- Hoge bruine enkeerdgronden; lemig fijn zand
- Bodemkundig belang: Dijk

Bodemkaart
Bron: Bodemdata.nl

Conclusie

Op basis van de bodemkaart is het zowel mogelijk dat het plangebied een kamp als een es is.

5.3.3 GEOMORFOLOGIE

Ook geomorfologisch gezien is het plangebied interessant: ten westen van de Basseltlaan is in de ondergrond een brede noordzuid lopende strook aanwezig die is ontstaan door overstromingen van de IJssel, waardoor een meanderend geulenstelsel is ontstaan (ook wel crevassegeulen genoemd). Deze rivierafzetting is in het noordelijk deel afgegraven, mogelijk door aftichelen van klei voor de baksteenindustrie. Dit verklaart ook de lagere ligging (zie ook paragraaf 5.2.4 Hoogteligging).

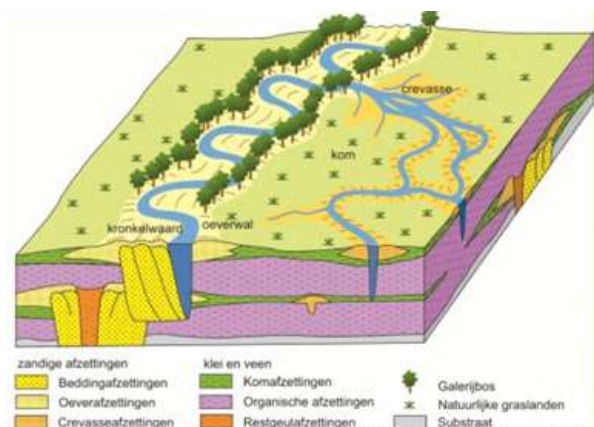
Conclusie

Op basis van de geomorfologische kaart is het minder waarschijnlijk dat de strook grond ten westen van de Basseltlaan onderdeel van een es(complex) is geweest, vanwege de kleirijke ondergrond. Essen werden namelijk met name op (arme) zandgronden aangelegd.

Bron: Bodemdata.nl

- Complex van dekzandwellingen (L51)
- Laagte ontstaan door afgravingen; mogelijk door aftichelen van klei voor baksteenindustrie
- Overloop- of crevassegeul; geul ontstaan bij hoge waterstanden op een onbedijkte rivier (R44)
- Vlakte van rivierafzettingen (M45)

Crevassegeulen en -ruggen in het komgebied van een meanderende rivier

Bron: Jongmans et al, 2013

5.3.4 HOOGTELIIGING

De gronden in het gebied hebben een hoogteligging tussen de 5.0 +NAP (blauw) en 6.0 +NAP (bruin). Opvallend zijn de ophogingen aan de Basseltlaan. De gronden ten noorden van de Kruisvoorderweg zijn lager gelegen. De gronden zuidelijk van de Rijksstraatweg zijn hogergelegen (vanaf spoorbaan). Het westelijk deel van het plangebied Basseltse Enk/Nieuw Basselt kent een kleine bolling. Dit wijst mogelijk op de aanwezigheid van een kamp/éénmanses. Een bolling van een groter akkergebied (een es) tussen de Kruisvoorderweg en de Rijksstraatweg is hier niet op de kaart waar te nemen.

Op de Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN) is te zien dat er een onderscheid is tussen de gronden ten noorden van de Kruisvoorderweg en het gebied ten zuiden ervan. De gronden lopen op naarmate men dichterbij de kern van Twello komt. Opvallend is de lage 'inkeping' aan de noordzijde van het gebied, ten westen van de Basseltlaan. Dit zijn de gronden die zijn afgegraven.

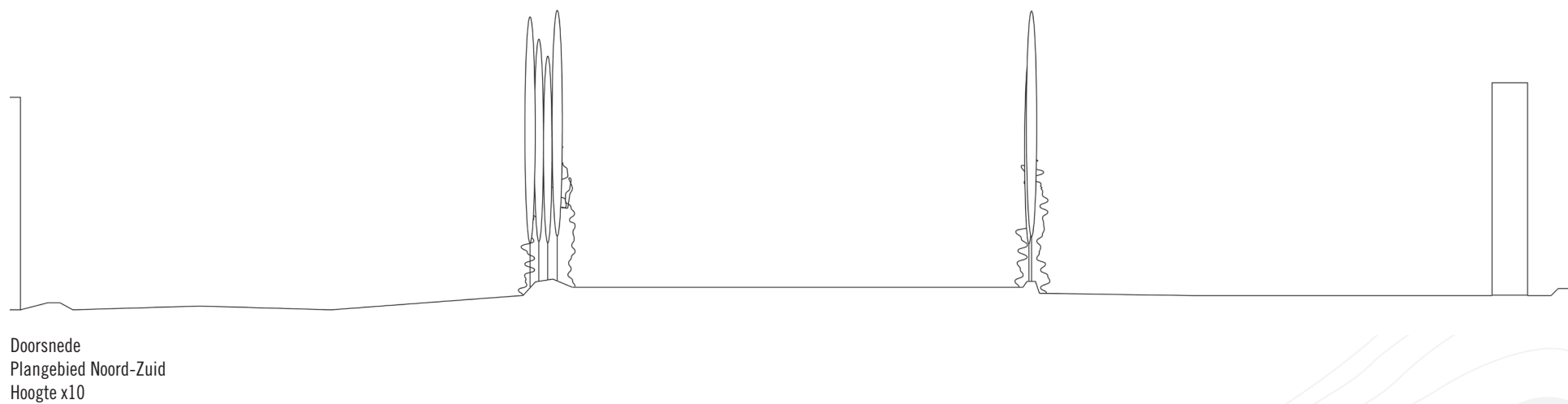
Uitsnede hoogtekaart planlocatie

Bron: AHN

Conclusie

Uit de AHN-kaart vallen de volgende dingen op:

- Een bolling van een groter akkergebied (een es) tussen de Kruisvoorderweg en de Rijksstraatweg lijkt **niet** aanwezig (zie dwarsdoorsneden volgende bladzijde)
- Mogelijke aanwezigheid van een kamp/ éénmanses op het westelijk deel plangebied Basseltse Enk/ Nieuwe Basselt
- Lagere ligging / 'inkeping' ten noordwesten van het plangebied (ten westen van de Basseltlaan) wijst op een afgegraven geulstrook (waarschijnlijk kleigronden).

5.4 OPENHEID/ OPEN ES/ IS SPRAKE VAN EEN 'OPEN ES'

Het gebied tussen de Kruisvoorderweg en de Rijksstraatweg heeft momenteel een halfbesloten/ halfopen karakter door de aanwezige bosstroken, houtsingels, bosjes en bebouwing. Tussen 1832 en nu heeft een sterke verdichting plaatsgevonden tussen de Kruisvoorderweg en de Rijksstraatweg, middels de bouw van de woonwijk De Basselt en bebouwing aan de zuidzijde van de Basseltselaan en de noordzijde van de Rijksstraatweg.

Ook is een groot deel van gebied momenteel in gebruik als maisland. Door de hoogte van dit gewas hebben deze percelen in de nazomer en herfst een besloten karakter, en is er geen sprake van openheid.

De Provincie Gelderland heeft in de Nationaal Landschap Veluwe, deelgebied Twello aangegeven dat er 'waardevolle open essen' aanwezig zouden zijn in het gebied rond Twello. In een tweetal latere aanvullingen op dit beleid geeft de provincie aan dat ter plekke van het plangebied (en zelfs rond heel Twello) geen sprake is van 'openheid' als behoudenswaardige kernkwaliteit:

1. Streekgids

(De Streekgids werd ten tijde van de ontwikkeling

gebruikt als inspiratiedocument, opgesteld door de provincie en zonder juridische status. Inmiddels zijn de uitgangspunten doorvertaald en verankerd in de huidige Omgevingsverordening Gelderland. Deze verordening gaat uit van 11 streken, waarbij per streek 10 kernkwaliteiten met bijbehorende ontwikkeldoelen zijn benoemd)

In 2022 heeft de provincie Gelderland als aanvulling op de Kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen de Streekgids opgesteld. Voor het deelgebied Twello eo is sprake van een koerswijziging over de veronderstelde openheid van het gebied. Ook in de Streekgids van de provincie uit 2022 wordt aangegeven dat het gebied rond Twello geen open gebied is, maar zelfs **overwegend besloten landschap**: *'Het gebied heeft een overwegend besloten landschap met verspreide boerderijen met erfbeplanting en veel opgaande beplantingen als lanen langs de wegen. Er liggen enkele bosjes in het gebied, die vooral gekoppeld zijn aan de landgoederen. Aan de rand van het gebied zijn contrastrijke overgangen naar de open overstromingsvlakte van de IJssel aanwezig.'*

Op de kaart met landschapstypen is aangegeven dat het gebied onderdeel uitmaakt van het 'kampenlandschap' en 'landgoederenlandschap'. Het wordt omschreven als een parkachtig mozaïeklandschap.

Op de kaart 'openheid en beslotenheid'

Detail kaart Streekgids provincie Gelderland 2022; IJsselvallei/ Deelgebied Apeldoorn – Twello – De Hoven
Bron: Streekgids Provincie Gelderland 2022

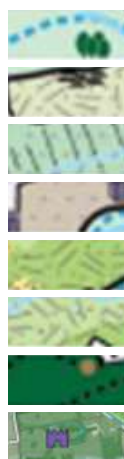
is te zien dat hier sprake is van een **kleinschalig, halfopen landschap**. Dit komt overeen met de waarneming op locatie. Hier is geen sprake van grote openheid (in de vorm van grote vergezichten en zichtlijnen), maar ook niet van grote beslotenheid (in de vorm van grootschalige boscomplexen).

In de tekstuele uitleg geeft de provincie aan dat het gebied de volgende landschappelijke karakteristieken en kernkwaliteiten heeft: **Parkachtig mozaïeklandschap met landgoederen, kampenlandschappen en broekontginningen**. Op de zandopduikingen langs de IJssel liggen markante landgoederen en op pollèn in de uiterwaarden en op de oeverwal liggen IJsselhoeves. **Rondom Twello, op hoger gelegen zandruggen ligt een kleinschalig kampenlandschap met kenmerkende organisch gevormde patronen van wegen, beplanting en bebouwing**. Hiertussen liggen voormalige natte broek- en hooilanden met een kenmerkende slagenverkaveling.

Adellijk Erfgoed; **Rondom Twello ligt een samenhangend ensemble van landgoederen**, met onder andere landgoed Hartelaar en Bruggenbosch. Op een verhoogde terp of pol aan de rand van de uiterwaarden, ligt

Nader ingezoomde detail kaart Streekgids provincie Gelderland 2022; IJsselvallei/ Deelgebied Apeldoorn – Twello – De Hoven
Bron: Streekgids Provincie Gelderland 2022

- Uiterwaardlandschap
- Oeverwallenlandschap
- Kommenlandschap
- Essen
- Kampenlandschap
- Natte heide- en broekontginningen
- Bos
- Landgoederenlandschap

Samenhangend landgoederensemble rondom Twello

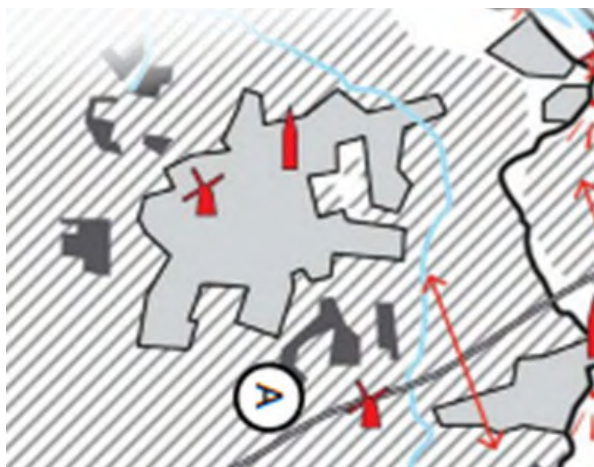
Huis de Poll en aan de rand van Apeldoorn ligt landgoed het Woldhuis als een van de grotere landgoederen in de streek. Recentelijk zijn in het gebied een aantal nieuwe landgoederen ontwikkeld, zoals het landgoed Weteringse Broek, met natte broekbossen.

OPENHEID, BESLOTENHEID EN RUIMTEBELEVING

Het gebied heeft een **overwegend besloten landschap** met verspreide boerderijen met erfbeplanting en veel opgaande beplantingen als lanen langs de wegen. Er liggen enkele bosjes in het gebied, die vooral gekoppeld zijn aan de landgoederen. Aan de rand van het gebied zijn contrastrijke overgangen naar de open overstromingsvlakte van de IJssel aanwezig.

Bakens in het landschap worden gevormd door de kerktorens van de dorpen en Apeldoorn en enkele molens. Ook Huis de Poll vormt een markant herkenningspunt langs de dijk. De hooggelegen A1 en de IJsseldijken bieden verre zichten en panorama's over het omliggende landschap. Ook het Veluwemassief is goed te zien aan de horizon.

Op de kaart hiernaast wordt aangegeven dat het gebied ten noorden van Twello een

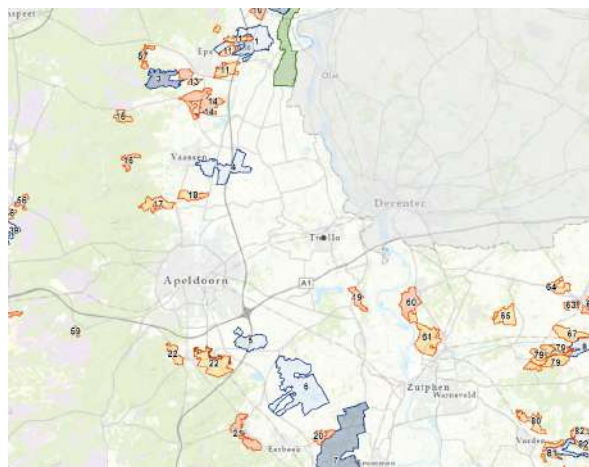

Detail kaart Openheid, beslotenheid en ruimtebeleving - Deelgebied Apeldoorn – Twello – De Hoven

Bron: Streekgids Provincie Gelderland 2022

A. Bosjes gekoppeld aan de landgoederen

Landschap: Open gebieden

Bron: Geoportaal Gelderland.nl

kleinschalig, halfopen karakter kent. Het gebied wordt niet gekenmerkt door open landschap en waardevol open gebied.

2. Geoportaal Provincie Gelderland

Ten tweede is ook door raadpleging van de digitale kaarten reeks van de Provincie Gelderland (Landschap: Open Gebieden) aangegeven dat hier geen sprake is van openheid.

Conclusie

Op basis van zowel de Streekgids als het Geoportaal kan worden geconcludeerd dat er geen sprake is van een open karakter van het gebied, maar van een halfbesloten/ halfopen gebied.

5.5 CULTUURHISTORISCHE ATLAS

In de Cultuurhistorische Atlas van Voorst (2024), in Katern 2, waarin de landschappen van de gemeente zijn beschreven (vanaf p. 215), wordt het gebied ten noorden van Twello aangeduid als kampenlandschap.

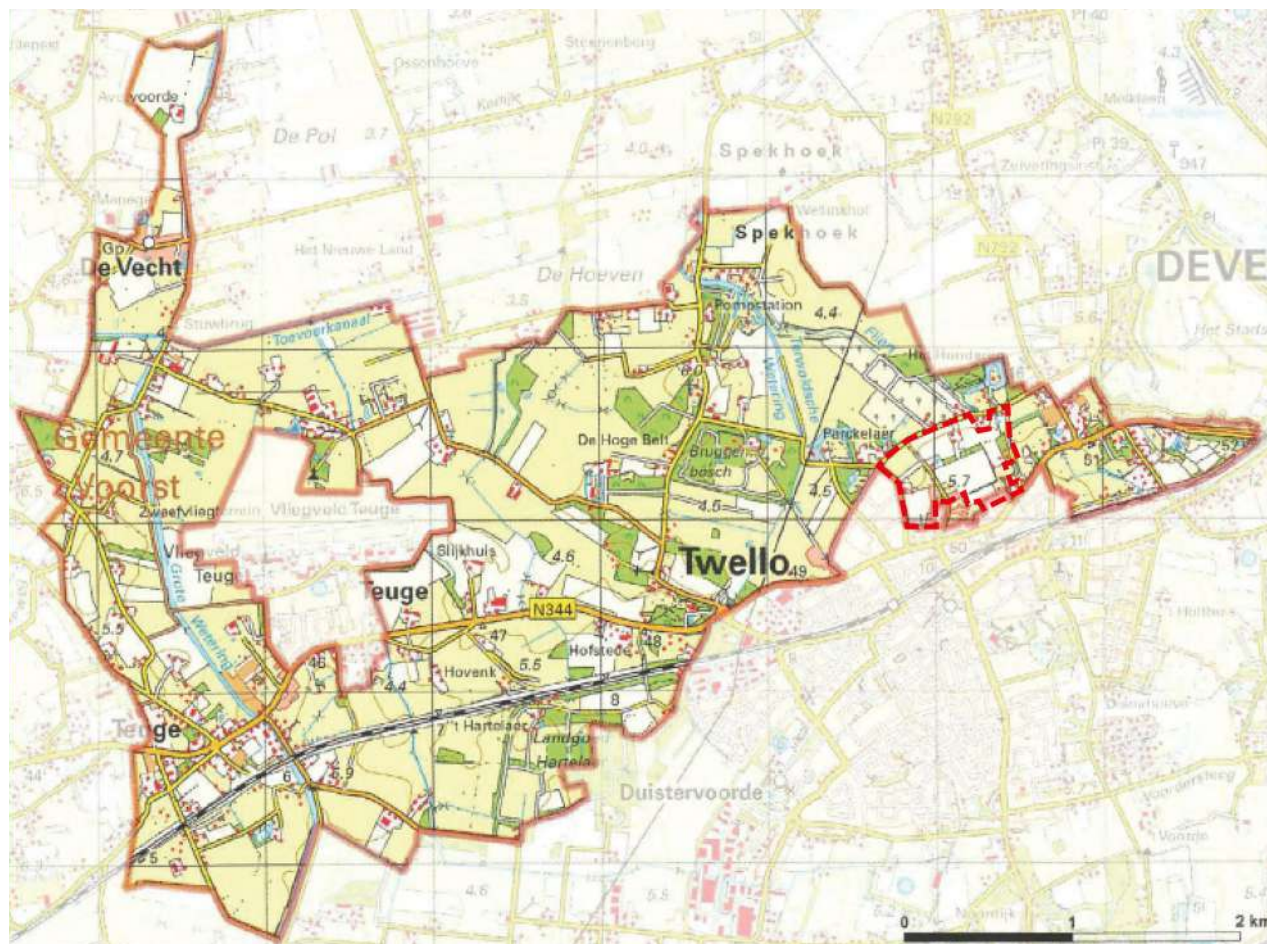
Op de afbeelding hiernaast is te zien dat het plangebied binnen het deelgebied 'vochtige kamptonginningen' ligt.

De Atlas geeft evenwel p. 170/ 172/ 173 aan dat dit gebied geclassificeerd staat als 'droge kamptonginningen'. In de toelichting wordt aangegeven dat het hier om aaneengesloten kampen gaat.

Over of hier nu sprake is van een vochtig of droog gebied lijkt de Atlas dus niet consequent. De Atlas geeft in ieder geval wel aan dat hier geen sprake is van een open es, maar van een (kleinschalig) kampenlandschap.

Conclusie

Op basis van de Cultuurhistorische Atlas van de gemeente Voorst kan worden geconcludeerd dat er geen sprake is van een open es, maar dat de projectlocatie onderdeel is van het kamptonginningenlandschap.

Deelgebied Vochtige Kamptonginningen

Bron: Cultuurhistorische Atlas Gemeente Voorst, Overland/Jan Neefjes

5.6 IS HIER SPRAKE VAN 'EEN WAARDEVOLLE OPEN ES'?

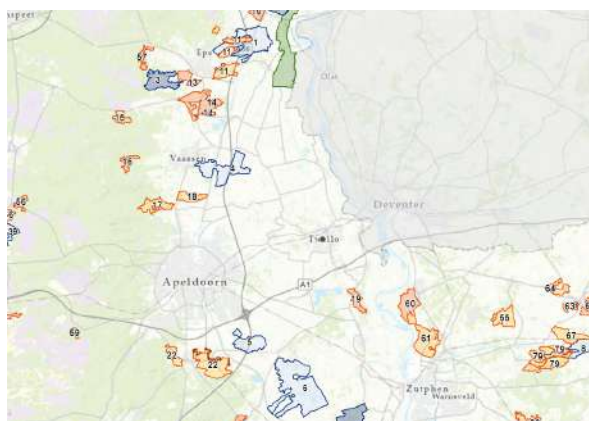
Waardevolle open essen zijn essen die hun oorspronkelijke karakter nog steeds behouden hebben. Het zijn akkercomplexen van enige omvang, met een grote openheid en een bolle ligging (*Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Kenniscentrum Rijksdienst (beheeropties, eigenschappen oude akkercomplexen)*).

De kaart Landschap: open gebieden/ essen van de Provincie Gelderland(zie hiernaast) laat zien dat er volgens de Provincie geen essen en open gebieden binnen Twello liggen. Binnen de gemeente Voorst is tussen Huize de Poll en recreatiegebied Bussloo een es aanwezig, zonder dat momenteel sprake is van openheid.

Ook de Essenkaart van de Rijksdienst voor Cultureel erfgoed laat geen waardevolle open es zien; de rode gebieden zijn akkercomplexen van enige omvang, met grote openheid en een bolle ligging.

Voorbeelden van een waardevoll open es in Twente , Denekamp en Deurningen

Landschap: Open gebieden
Bron: Geoportaal Gelderland.nl

Uitsnede Essenkaart - Twello
Bron: Erfgoedatlas
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

HFST 6 CONCLUSIE DEEL 1

Het plangebied Basseltse Enk/Nieuwe Basselt ligt binnen het Nationaal Landschap (Veluwe, deelgebied Twello), waarop de provinciale Omgevingsverordening doorwerkt: nieuwe ontwikkelingen moeten de benoemde kernkwaliteiten behouden of compenseren. Voor Twello onderscheidt de provincie vier kernkwaliteiten:

1. een grofmaziger structuur dan de Oost-Veluwe gradiënt,
2. een amorfe, gevarieerde menging van landschapselementen,
3. veronderstelde waardevolle open essen, en
4. vrije uitzichten vanaf de IJsseldijk. Deze vormen het beoordelingskader voor de woningbouwontwikkeling.

De cruciale vraag is of kernkwaliteit 3 hier daadwerkelijk speelt. Terminologie zorgt voor verwarring: es/enk/eng, meermanses, eenmanses, huiskamp en kamp worden door elkaar gebruikt. In de provinciale notitie worden deze begrippen onderscheiden, maar veldgebruik laat lokaal verspringende naamgeving zien. De toponiemen Basseltse Enk en de boerderij Den Enk roepen een es-associatie op, maar naamgebruik is onvoldoende bewijs om het gebied zonder meer als (open) es te kwalificeren; nader inhoudelijk onderzoek is daarom verricht.

HISTORISCHE KAARTEN

Historische kaarten laten zien dat vóór

1900 mogelijk een groter akkerareaal tussen Kruisvoorderweg en Rijksstraatweg bestond, maar de ligging van De Reuevekamp en vooral de boerderij Den Enk binnen het akkergebied wijst op een kampenopzet of éénmansessen dan op een gemeenschappelijke meermanses met randbebouwing - een voor Twello al atypische situering. Na 1900 trad een verschuiving op naar grasland en boom-/fruitteelt; perceelsrandbeplanting, bosstroken en erfbeplanting namen toe, waarmee het gebied een kleinschalig, halfopen tot halfgesloten karakter kreeg.

BODEM, GEOMORFOLOGIE & HOOGTELIIGING

Bodem- en geomorfologische gegevens versterken dit beeld. Het gebied rust weliswaar grotendeels op hoge bruine enkeerdgronden met een esdek; zulke eerdgronden komen echter zowel bij essen als bij kampen voor. Naar het noorden toe gaan deze over in kleirijke vaaggronden (IJsselafzettingen) die minder passen bij klassieke esaanleg op arme zandgronden. Daarnaast loopt ten westen van de Basseltlaan een brede, door IJsseloverstromingen gevormde crevassegeul; AHN-gegevens tonen slechts een beperkte bolling (indicatief voor een éénmans-es), maar geen overtuigende grote eskop tussen Kruisvoorderweg en Rijksstraatweg.

RUIMTEBELEVING

Ook de ruimtelijke beleving ondersteunt een andere typering dan “waardevolle open es”. Het gebied wordt landschappelijk gekenmerkt door erfbeplanting, lanen, houtwallen, bosjes en contrastrijke overgangen; de provinciale Geoportaalkaart “Open gebieden” markeert hier geen open es. Voor Basseltse Enk geldt een halfbesloten tot halfopen landschapspatroon. De Essenkaart van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de analyse van het landschap in de Cultuurhistorische atlas van de gemeente Voorst ondersteunen dit.

TOETSING KERNKWALITEITEN

De woningbouwontwikkeling sluit aan op de provinciale kernkwaliteiten. Wanneer kernkwaliteit 3 afvalt, rest de toets aan kernkwaliteiten 1, 2 en 4. De ontwikkeling wordt binnen bestaande groene randen of “kamers” ingepast, zodat het grofmazige schaalniveau en de amorfe mengstructuur van Twello behouden blijven. Het plangebied ligt circa een kilometer landinwaarts; tussenliggende bebouwing, landgoederen en opgaande beplanting nemen het zicht vanaf de IJsseldijk weg, zodat de dijkpanorama's niet worden aangetast. Daarnaast blijft aan de zuidzijde van de Kruisvoorderweg een brede open zone liggen die de relatie met de historische buitenplaatsen ondersteunt.

SAMENVATTING

De combinatie van historische ontwikkeling, ligging van erven, bodem en geomorfologie, actueel gebruik en ruimtelijke verschijningsvorm maakt het niet aannemelijk dat *Basseltse Enk* een (waardevolle open) es is; hoogstens zou men van een zeer atypische, deels bebouwde en beplante variant kunnen spreken. Het gebied sluit veel beter aan bij de kwalificatie kleinschalig kampen- en landgoederenlandschap.

Voor het plan betekent dit dat er geen sprake is van de kernkwaliteit 'waardevolle open essen'.

Er is hiermee geen strijd met de provinciale omgevingsverordening.

DEEL 2 CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

An abstract graphic consisting of several thin, white, curved lines that flow from the bottom left towards the top right, creating a sense of movement and depth against the teal background.

HFST 1 UITSpraak RAAD VAN STATE MBT APPELANT

Het hiervoor beschrevene ziet op de verhouding tussen het bestemmingsplan en de provinciale omgevingsverordening. Daarnaast heeft de Afdeling geoordeeld dat de gemeenteraad onvoldoende inzichtelijk gemotiveerd dat geen sprake is van een aantasting van de cultuurhistorisch waardevolle Basseltse Enk, en - als wel sprake is van een aantasting - waarom die aantasting aanvaardbaar zou zijn. De cultuurhistorische waarde volgt volgens de Afdeling uit de contra-expertise van H+N+S Landschapsarchitecten en uit het rapport van Bureau Lantschap.

HFST 2 LANDSCHAPPELIJKE-, CULTUURHISTORISCHE EN NATUURWAARDEN

In de inleiding leest u een beschrijving van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden onder het deel stedenbouwkundig plan. Dit hoofdstuk gaat in op de contra-expertise van H+N+S Landschapsarchitecten en het rapport van Bureau Lantschap. Daarnaast wordt ook de visie van de gemeente Voorst meegenomen, zoals weergegeven in het bestemmingsplan, de toelichting daarop en het bijbehorende landschapsplan.

2.1 CONTRA-EXPERTISE H+N+S LANDSCHAPSARCHITECTEN

In de landschapsanalyse Basseltse Enk van H+N+S Landschapsarchitecten worden de volgende kernkwaliteiten voor landschap, cultuurhistorie en natuur omschreven:

Landschappelijke kernkwaliteiten

- **Groene hoefijzerstructuur**
De Basseltse Enk ligt binnen de zogeheten “landgoederenzone” die als een groen hoefijzer om Twello heen ligt. Deze zone kenmerkt zich door een parkachtig landschap met een afwisseling van lanen, singels, open weiden en bosschages. Het is een samenhangend geheel dat historisch en visueel waardevol is.
- **Open enk-karakter**
De enk is oorspronkelijk een open agrarisch gebied, waar akkers lagen met een vrij zicht tot aan de randen.

De randen bestaan uit boerderijen en erfbeplantingen. Dit open karakter is wel deels aangetast door bebouwing en opgaande beplanting.

- **Variatie in landschapselementen**
Het gebied toont een fijnmazige verkaveling met houtwallen, houtsingels en bosstroken. Deze elementen fungeren als structuurbepalers en zorgen voor een kleinschalig, gevarieerd beeld. Kenmerkend zijn ook de onverharde paden (o.a. delen van de Kruisvoorderweg en Basseltlaan) en historische lanen met eiken of beuken.
- **Overgangszones**
De ligging op hogere zandgronden en de overgang naar lagere, nattere polders zoals Nijbroek geven een sterk contrast in hoogte, bodem en gebruik. Dit draagt bij aan de ruimtelijke kwaliteit en herkenbaarheid van het gebied in relatie tot het omliggende landschap.

Cultuurhistorische kernkwaliteiten

- **Enk- en kampenstructuren**
De Basseltse Enk is ontstaan in de Middeleeuwen door individuele ontginningen (huiskampen), later samengegroeid tot een groter akkercomplex (enk). Deze werden bemest met heideplaggen en mest (podstalsysteem), wat leidde tot de opbouw van een vruchtbare esdekhorizont

en een lichte bolling in het terrein.

- **Historische landgoederen**
Vanaf de 17e eeuw vestigden gegoede stedelingen buitenplaatsen in dit gebied, zoals Bruggenbosch, Parkelaar en Hunderen. Deze landgoederen introduceerden formele en later landschappelijke tuinstijlen, met slingervormen, lanen, zichtassen en bijbehorende boerderijen. Hun aanwezigheid is nog duidelijk herkenbaar en bepaalt de huidige ruimtelijke structuur.
- **Historische routes en paden**
Lintbebouwing langs historische wegen zoals de Rijksstraatweg en onverharde paden zoals de Basseltlaan en de Kruisvoorderweg zijn kenmerkende structuren. Deze routes hebben cultuurhistorische waarde als drager van bebouwing en landschappelijke verbindingen.
- **Beeldbepalende elementen**
Monumentale bomen, houtwallen, lanen en erfbeplanting, maar ook kleinschalige overhoekjes en doorkijkjes dragen bij aan de historische herkenbaarheid van het gebied. Samen vormen zij een waardevol cultuurhistorisch ensemble.

Natuurwaarden

- **Groene Ontwikkelzone en Gelders Natuurnetwerk (GNN)**

Een deel van de Basseltse Enk valt binnen de Groene Ontwikkelzone en grenst aan gebieden van het Gelders Natuurnetwerk. Deze zones zijn van belang voor natuurontwikkeling en ecologische verbindingen. Ontwikkelingen moeten deze kwaliteiten behouden of versterken.

- **Biodiversiteitselementen**

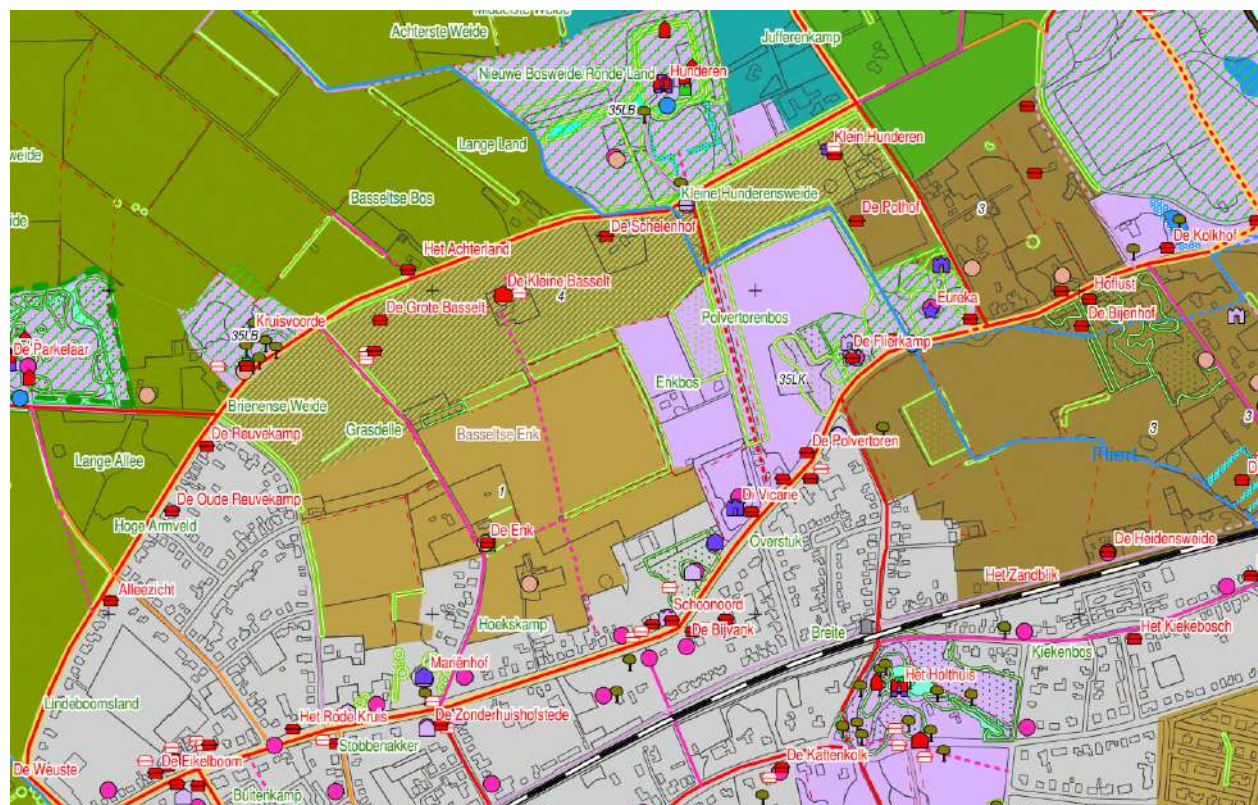
Houtwallen, singels, kleine bosjes en erfbeplantingen vormen ecologische verbindingen en bieden leefgebied voor vogels, kleine zoogdieren en insecten. Deze landschapselementen zijn onmisbaar voor soortenrijkdom in een overwegend agrarisch gebied.

- **Beheersdoelen en ecologische samenhang**

Provinciaal beleid stelt dat ontwikkelingen moeten bijdragen aan het versterken van de samenhang tussen natuurgebieden, het functioneren van ecologische netwerken en het realiseren van geleidelijke overgangen tussen natuur- en gebruiksfuncties.

- **Landschappelijke groenstructuren**

De historische groenstructuren (lanen, houtwallen, singels) hebben niet alleen landschappelijke waarde, maar zijn tevens van groot ecologisch belang. Het behoud en herstel van deze structuren is cruciaal voor de biodiversiteit en de identiteit van het gebied. Hieraan wordt dan ook niets verandert in het plan; integendeel, met het voorliggende plan worden deze structuren versterkt en verder uitgebreid.

Uitsnede cultuurhistorische kenmerkenkaart

Bron: Gemeente Voorst

LANDSCHAPSTYPEN

Kamptginningen

1	droge kamptginningen
2	kamptginningen met overstromingslaagte
3	vochtige kamptginningen
4	vochtige kamptginningen met rivierklei
5	beboste kamptginningen

LANDSCHAPSELEMENTEN

Infrastructuur

- Wegen**
- weg, voor 1832
 - - - weg, voor 1832, nu verdwenen
 - doorgaande weg (Hanzeweg/Hessenweg/Postweg)
 - pad, voor 1832

Opgaand groen

- monumentale boom
- historische groenstructuur
- groenstructuur, historisch passend

2.2 RAPPORT VAN BUREAU LANTSCHAP

In de cultuurhistorische analyse en effect-beschrijving van buitenwijken Nieuw Basselt en Kruisakker in Twello van Bureau Lantschap worden de volgende kernkwaliteiten voor landschap, cultuurhistorie en natuur omschreven:

Landschappelijke kernkwaliteiten

- **Fysisch geografische kenmerken (bodem, reliëf en hydrologie)**
De Basseltse enk is een zacht golvend landschap zonder grote zichtbare hoogteverschillen
- **Landgoederenzone**
Samenhangende structuur van landhuizen, geometrische lanenstelsels, grootschalige landschapsparken, boerenerven, akkers, weiden en bossen. Een landgoederenzone is hiermee een zone die meer is dan een verzameling op zichzelf staande landgoederen en buitenplaatsen. Het is een gebied dat door zijn geschiedenis en ruimtelijke kenmerken een hoge ruimtelijke kwaliteit herbergt. Zichtlijnen bepaalden het uitzicht vanuit en naar het huis, lanen structureerden de omgeving.
- **Kleinschalig karakter**
De Basseltse Enk had een kleinschalig karakter door de bosjes en houtsingels. Voor een enk is dit een bijzonder en a-typisch beeld: doorgaans zijn

enken grote open terreinen. Dat deze houtstanden voorkwamen komt voort uit dat landgoederen gronden bezaten op de enk.

Cultuurhistorische kernkwaliteiten

- **Vrij grote aaneengesloten agrarische ruimte;**
- **Redelijk bewaard gebleven percelering;**
- **Visueel-ruimtelijke relatie met omringende buitenplaatsen;**
- **Waardevolle infrastructuur aan de randen;**
- **Boerderij Kleine Basselt als laatste element van het vroegere landgoed Basselt.**

HFST 3 TOETSING

In dit hoofdstuk vindt u de toetsing van de voorgenomen ontwikkeling op de beschreven landschappelijke-, cultuurhistorische kernkwaliteiten en natuurwaardes.

3.1 LANDSCHAPPELIJKE KERNCWALITEITEN

KERNCWALITEIT 1 LANDGOEDERENZONE

De locatie Nieuw Basselt is van oudsher onderdeel van de landgoederenzone. In het gebied stond het voormalige landgoed de Basselt (inmiddels verdwenen door de ontstane schade in de Tweede Wereldoorlog), op de hoek van de Basseltlaan en de Kruisvoorderweg. Het landgoed De Basselt wordt al in 1294 vermeld in het staatsarchief van Münster. De naam wijst op een bosachtig terrein, ongetwijfeld de toestand vóór de ontginning. Het strekte zich op een goed moment uit vanaf de Kruisvoorderweg tot de Rijksstraatweg. In 1493 komt ook de Kleine Basselt voor, dit is het erf aan de Kruisvoorderweg 9. In 1730 wordt het beschreven als *‘erve en goed de Basselt, met huis, berg, hof, boomgaard, bouw- en weiland en het spijker daar mede op staende, deels tiendvrij, oost aan Schelenhof, west de Groote Basselt, noord de gemene weg, zuid de Basseltse enk’*. Met de ‘gemene weg’ wordt de huidige Kruisvoorderweg genoemd en ‘Schelenhof’ is het huidige erf Kruisvoorderweg 5.

De landgoedsfeer is leidend voor de voorgenomen ontwikkeling. Met ‘landgoedsfeer’ wordt ingezet op een samenhangende identiteit, die schoonheid en nuttigheid verenigt. De landgoedsfeer is niet alleen leidend voor de stedenbouwkundige opzet en de landschappelijke inrichting; ook de vormgeving van de gebouwen en terreinen moet bijdragen aan deze samenhangende identiteit.

Landschappelijke waardevolle elementen zoals het erf de Kleine Basselt, de Basseltse Enk en een stuk van een oude veldweg zijn belangrijke elementen van het stedenbouwkundig plan. De oude veldweg wordt straks gebruikt voor de ontsluiting van de woningen op de Kleine Basselt én naar de grotere woonbuurt op de Basseltse Enk.

Haaks op deze oude veldweg wordt een pad voor wandelaars en fietsers aangelegd, dat de bestaande en de nieuwe woonbuurten tussen de Rijksstraatweg en de Kruisvoorderweg gaat verbinden. Hierdoor ontstaan meerdere ommetjes door het landgoederenlandschap. Aan deze wandelroute wordt op een bestaande akker ten oosten van de Kruisweg de woonbuurt De Kruisakker gerealiseerd. Deze wordt, net als de andere woonbuurten, met royale groenstroken omzoomd. Zo wordt er tussen de Kruisweg en de woonbuurt een groenstrook van minimaal 15 meter

ontwikkeld. De woonbuurt De Kruisakker zal via de Kruisweg bereikbaar zijn voor auto’s en fietsers vanaf de Rijksstraatweg.

KERNCWALITEIT 2 OPEN ENK-KARAKTER

Voor deze toetsing verwijzen we naar deel 1, waarin de kernkwaliteit ‘open waardevolle es’ uitgebreid is beoordeeld. Daaruit is gebleken dat het op deze locatie niet om een waardevolle open es gaat, maar om een kleinschalig kampenlandschap.

KERNCWALITEIT 3 KLEINSCHALIG KARAKTER

Het gebied toont een fijnmazige verkaveling met houtwallen, houtsingels en bosstroken. Deze elementen fungeren als structuurbepalers en zorgen voor een kleinschalig, gevarieerd beeld. Over het algemeen heeft de werkwijze – eerst landschapsbouw, voor woningbouw – ervoor gezorgd dat er verschillende groenstructuren worden ontwikkeld die het idee van een kleinschalig coulisselandschap terugbrengen. Het noordelijke gedeelte boven de bestaande bomensingel wordt agrarisch extensief ingericht, bestaande uit bloemrijk grasland en met de aanplant van enkele bomen en hagen. Deze inrichting sluit aan op het historische agrarische gebruik van dit gebied, van oudsher was hier het landgoed De Basselt gelegen. Het boerenerf De Kleine Basselt was

hier onderdeel van.

Het deelgebied Kruisakker wordt met een groenstrook aangelegd waardoor het karakter van de oude akker met zijn verdwenen groensingels wordt hersteld en versterkt. Daarnaast sluit de parkachtige collectieve groene ruimte met wandelpaden en bankjes en een vriendelijke, bloemrijke sfeer aan bij landschappelijke parken/tuinen bij de landgoederen.

Het woonveld De Basseltse Enk voegt zich zorgvuldig binnen de bestaande houtwal, die op zijn beurt wordt versterkt. Ook het Enkbos blijft behouden en krijgt een kwaliteitsimpuls. De karakteristieke structuren van het gebied, zoals de lanen en groenstructuren, blijven niet alleen behouden, maar worden waar mogelijk versterkt. Daarbij is er, naast de voorgenomen woningbouw, nadrukkelijk aandacht voor het behouden van de openheid van het landschap. Open velden blijven zichtbaar aanwezig, wat bijdraagt aan het kenmerkende, ruimtelijke karakter van het gebied.

KERNKWALITEIT 4 OVERGANGSZONES

De ligging op hogere zandgronden en de overgang naar lagere, nattere polders zoals Nijbroek geven een sterk contrast in hoogte, bodem en gebruik. De ontwikkeling van Nieuw Basselt speelt bewust in op deze gelaagde context. Door landschapsbouw als uitgangspunt te nemen en kenmerkende

structuren zoals houtwallen, lanen en open velden te behouden en te versterken, sluit het plan aan bij het bestaande landschapstype van de zandgronden. Tegelijkertijd versterkt het de beleving van de overgang naar het omliggende polderlandschap. De ruimtelijke opzet zorgt ervoor dat de karakteristieke kwaliteiten van beide landschapstypen – beslotenheid versus openheid – leesbaar en beleefbaar blijven.

3.2 CULTUURHISTORISCHE KERNKWALITEITEN

KERNKWALITEIT 1

KAMPENSTRUCTUREN - VRIJ GROTE AANEENGESLOTEN AGRARISCHE RUIMTE - REDELIJK BEWAARD GEBLEVEN PERCELERING

In de ontwikkeling wordt de oude kampenstructuur gerespecteerd en waar mogelijk versterkt. Door het toevoegen van kenmerkende groenstructuren, zoals singels en houtwallen, wordt het historische landschap duidelijker zichtbaar en beleefbaar. Ook de nog herkenbare verkavelingsstructuur in de huidige situatie wordt in deze aanpak benut en, waar mogelijk, versterkt. De bestaande verkaveling vormt een belangrijk aanknopingspunt bij het vormgeven van het nieuwe woonlandschap. Zo wordt de bestaande verkavelingsstructuur aan de westzijde van het deelgebied Basseltse Enk doorgetrokken in de nieuwe stedelijke structuur. Op deze

Bestaande verkavelingsstructuur (donkerblauw) en de nieuwe toevoegingen (lichtblauw)

Bron: Eigen bewerking afbeelding cyclomedia

wijze sluit de nieuwe verkaveling aan op de bestaande kavelstructuur aan de oostzijde, wat bijdraagt aan een samenhangend en herkenbaar ruimtelijk geheel (zie afbeelding verkavelingsstructuur). Het oude landschap wordt dus niet alleen behouden, maar juist herkenbaarder en beleefbaarder gemaakt.

Het noordelijke deel, gelegen boven de bestaande bomensingel, krijgt een extensieve agrarische inrichting met bloemrijk grasland, aangevuld met enkele bomen en hagen. Deze inrichting sluit aan op het historische agrarische gebruik van het gebied; van oudsher was hier het landgoed De Basselt gesitueerd.

KERNKWALITEIT 2

VISUEEL-RUIMTELIJKE RELATIE MET OMRINGENDE BUITENPLAATSEN - HISTORISCHE LANDGOEDEREN - BEELDBEPALENDE ELEMENTEN

De landgoedsfeer vormt het leidende principe voor de ontwikkeling. Met dit begrip wordt ingezet op een samenhangende identiteit waarin schoonheid en functionaliteit worden verenigd. Deze landgoedsfeer is niet alleen bepalend voor de stedenbouwkundige opzet en de landschappelijke inrichting, maar ook voor de vormgeving van gebouwen en erven.

Bij de ontwikkeling is nadrukkelijk rekening gehouden met de bestaande zichtlijnen die zo kenmerkend zijn voor de landgoederenzone.

Deze zichtlijnen blijven behouden en worden, waar mogelijk, versterkt, zodat de ruimtelijke samenhang en het karakteristieke open-dichte patroon van het landschap herkenbaar blijven (zie afbeelding hiernaast).

Hierdoor sluit de ontwikkeling aan bij de karakteristieken van omliggende landgoederen en buitenplaatsen.

KERNKWALITEIT 3

HISTORISCHE ROUTES EN PADEN - WAARDEVOLLE INFRASTRUCTUUR AAN DE RANDEN

Binnen de ontwikkeling worden historische routes en paden niet alleen gerespecteerd, maar waar mogelijk ook versterkt. Zo wordt de oude veldweg opnieuw benut als ontsluitingsroute voor de woningen op de Kleine Basselt en verder naar de grotere woonbuurt op de Basseltse Enk. Daarnaast worden in de groene zone diverse wandel- en fietspaden aangelegd, die bijdragen aan een betere beleefbaarheid van het landgoederenlandschap. Ook de oude erfweg van de boerderij Kleine Basselt krijgt een nieuwe functie: door het informele karakter van deze weg te behouden, blijft de historische sfeer van het erf herkenbaar en wordt aangesloten bij het verleden. In lijn hiermee blijft de Basseltlaan deels behouden als zandweg. Deze weg krijgt geen functie in de auto-ontsluiting, zodat het landschappelijke en historische karakter gewaarborgd blijft.

Bestaande zichtlijnen vanaf Huize Kruisvoorde
Bron: Eigen bewerking afbeelding cyclomedia

KERNKWALITEIT 4

BOERDERIJ KLEINE BASSELT ALS LAATSTE ELEMENT VAN HET VROEGERE LANDGOED BASSELT.

De nieuwe functies en gebouwen worden op zorgvuldige wijze geïntegreerd met de overblijfselen van het historische boerenerf, zodat de uitstraling en vormgeving van het erf behouden en herkenbaar blijven.

Ook het hergebruik van de oude weg over het erf, waarbij het informele karakter van de weg gehandhaafd blijft, sluit aan bij het verleden. Er gaat zo min mogelijk verloren van Boerderij Kleine Basselt. Hoewel de boerderij wordt afgebroken – aangezien uit historisch bouwonderzoek bleek dat behoud niet haalbaar is – wordt de bestaande plek zorgvuldig herontwikkeld. De boerderij wordt vervangen door drie wooneenheden die zodanig gesitueerd, ontworpen en ontsloten worden dat het erf met de geschiedenis van Boerderij Kleine Basselt wordt gerespecteerd en de herinnering aan de oude boerderij levend blijft.

3.3 NATUURWAARDEN

KERNKWALITEIT 1

GROENE ONTWIKKELZONE EN GELDERS NATUURNETWERK (GNN)

De bestaande beplantingen, die zijn opgenomen in de ecologische verbindingszone, vormen de basis voor het versterken

en uitbreiden van de groene en blauwe netwerken. In dit kader worden singels versterkt en ecologische poelen aangelegd, waarmee wordt aangesloten bij de doelstellingen van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) en de Groene Ontwikkelzones (GO). Hoewel deze ontwikkelingen soms lijken te botsen met de wens voor openheid, is binnen de ontwikkeling van Nieuw Basselt bewust geïnvesteerd in het versterken van de bestaande structuren. Door het gebruik van inheemse beplanting die naadloos aansluit op de ecologische zones van GNN en GO, ontstaat een half-open landschapsstructuur waarin zowel natuurwaarden als ruimtelijke kwaliteit optimaal tot hun recht komen.

KERNKWALITEIT 2

BIODIVERSITEITSELEMENTEN

Het realiseren van anderhalve hectare natuur/ landschap per hectare woningbouw levert een rijk en ontspannen landschap waar kansen liggen voor het creëren van geleidelijke overgangen met meer biodiversiteit en meer verwevenheid tussen dorp en ommeland. Van het huidige, relatief monoculturele agrarische landschap gaan we door deze ontwikkeling naar een meervoudig, gevarieerd landschap met hoge natuurwaarden en ecologische verbindingen. Zo draagt de ontwikkeling bij aan het versterken van de biodiversiteit en de opvang van regenwater.

Op gebiedsniveau zijn er drie belangrijke maatregelen waardoor de leefomgeving van de dieren en planten robuuster wordt:

- De vegetatie en de waterhuishouding sluit aan op de omgeving.
- De verbindingen voor dieren naar de wijk vanuit de directe omgeving zijn veilig. De bestaande beplanting (situatie) is zoveel mogelijk gehandhaafd en beschermd tijdens uitvoering bouw. Het is de basis van waaruit de natuur het gebied weer inneemt.
- In de groene zones worden een aantal diersoorten uitgekozen waarvoor de leefomgeving wordt ingericht. Denk hierbij aan soorten als de das, kamsalamander en de winde.
- Op woongebiedsniveau worden een aantal diersoorten uitgekozen waarvoor de leefomgeving binnen de woongebieden ook wordt ingericht. Denk daarbij aan heel gewone soorten die graag met ons leven zoals de egel, de pad, de mus en de wilde bij. In het ontwerp voor van bebouwing en maaiveld worden naast de wensen en eisen van de mensen ook die voor de doelsoorten verwerkt.

KERNKWALITEIT 3

BEHEERSDOELEN EN ECOLOGISCHE SAMENHANG

Binnen de ontwikkeling wordt gesteld dat de beheervorm zo bepalend is voor de natuurontwikkeling dat deze het beste

voorafgaand aan de verkoop van grond bedacht moet worden. De bouw van de wijk schept de condities voor natuurontwikkeling en de wijze van beheren bepaalt het succes.

KERNKWALITEIT 4

LANDSCHAPPELIJKE GROENSTRUCTUREN

Als uitgangspunt voor de landschappelijke onderlegger is de verhouding van de oppervlakte landschap- en natuurbouw t.o.v. de beoogde woonbuurten globaal anderhalf staat tot één. Dat wil zeggen dat voor elke hectare woningbouw anderhalve hectare natuur/landschap wordt ontwikkeld.

Oude groenstructuren worden gerespecteerd en waar mogelijk versterkt, en er worden op verschillende locaties nieuwe brede groenzones aangelegd.

HFST 4 CONCLUSIE DEEL 2

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft geoordeeld dat de gemeenteraad onvoldoende inzichtelijk heeft gemotiveerd waarom de ontwikkeling geen aantasting van de cultuurhistorisch waardevolle Basseltse Enk veroorzaakt, of – indien wel sprake is van aantasting – waarom deze aanvaardbaar zou zijn. De cultuurhistorische waarde blijkt uit de rapporten van H+N+S Landschapsarchitecten en Bureau Lantschap, waarin verschillende kernkwaliteiten voor landschap, cultuurhistorie en natuur zijn benoemd.

WAAR NIET (VOLLEDIG) AAN WORDT VOLDAAN Open karakter

Het gebied blijft niet volledig behouden als open agrarisch landschap, aangezien de realisatie van woonbuurten de oorspronkelijke openheid doorbreekt. Daarbij moet worden opgemerkt dat dit open karakter in de huidige situatie reeds is aangetast, zowel door bestaande bebouwing van de bestaande wijk De Basselt en beplanting als door het huidige agrarische gebruik (met name maïssteelt), waardoor de beleving van openheid van dit deel (lees het deel van de Basseltse Enk waarop woningbouw is voorzien) beperkt is.

WAAR WÉL AAN WORDT VOLDAAN

Landgoederenzone en landschappelijke samenhang

De ontwikkeling sluit aan bij het karakter van de landgoederenzone door het gebruik van brede groenstructuren, zichtlijnen, singels en parkachtige inrichting.

Kleinschalig karakter en overgangszones

Het plan versterkt kleinschalige structuren zoals houtwallen, houtsingels en groenstroken en legt verbindingen naar omliggende natuur en agrarische gebieden.

Historische routes en paden

Oude veldwegen en erfwegen worden behouden en opnieuw gebruikt, inclusief toevoeging van wandel- en fietsroutes, waarmee historische structuren herkenbaar blijven.

Cultuurhistorische elementen (Boerderij Kleine Basselt)

Hoewel de boerderij vanwege bouwvallige staat hoogstwaarschijnlijk wordt afgebroken, wordt de locatie herontwikkeld met drie wooneenheden die de geschiedenis en het informele karakter van het erf respecteren en voortzetten. De nieuwe gebouwen worden zorgvuldig geïntegreerd met de overblijfselen van het historische boeren erf, waarbij het erf

en zijn karakter behouden blijven. Zowel het informele karakter van het erf als de en de historische weg worden gerespecteerd.

Natuurwaarden (GNN, biodiversiteit)

Het plan voorziet in substantiële landschappelijke en ecologische versterking: voor elke hectare woningbouw wordt 1,5 hectare natuur en landschap ontwikkeld, met aandacht voor biodiversiteit en ecologische verbindingen.

SAMENVATTING

De Basseltse Enk is oorspronkelijk een kleinschalig, gevarieerd landschap met hagen, singels en open delen. De geplande bebouwing doorbreekt dit karakter gedeeltelijk, ondanks maatregelen om kleinschaligheid te behouden.

Voor alle overige kernkwaliteiten – waaronder de ligging in de landgoederenzone, het kleinschalige karakter, de aanwezigheid van overgangszones, de historische landschapsstructuur, de visueel-ruimtelijke relatie met buitenplaatsen, het behoud van historische routes en paden, en de bescherming van beeldbepalende elementen zoals de boerderij Kleine Basselt – is aangetoond dat deze in het ontwerp worden gerespecteerd en, waar mogelijk, versterkt.

Ook op het gebied van natuurwaarden, zoals het versterken van ecologische verbindingen, biodiversiteit en landschappelijke groenstructuren, voldoet het plan aan de provinciale uitgangspunten. Zoals door de gemeente Voorst in het beeldkwaliteitsplan is opgenomen, alsmede in het bestemmingsplan is voorgeschreven.

Daarmee kan worden geconcludeerd dat er door de woningbouw op de Basseltse Enk sprake is van enige aantasting van de openheid in gebied, maar niet in die mate dat hierdoor de kenmerken en herkenbaarheid van het gebied teniet wordt gedaan. Daar staat tegenover dat de voorgenomen inrichtingsmaatregelen het cultuurhistorische karakter van het gebied behoud en versterkt.

HFST 5 MAATREGELEN CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

In dit hoofdstuk wordt onderzocht op welke wijze de Basseltse Enk, binnen de kaders van de geldende planologische mogelijkheden en zonder de ruimte voor woningbouw te beperken, zodanig kan worden ingericht dat de aantasting van de cultuurhistorische waarde zoveel mogelijk wordt geminimaliseerd. Daarbij wordt specifiek ingegaan op de relevante landschappelijke waarden uit het vorige bestemmingsplan voor het buitengebied. In dat bestemmingsplan hadden de gronden namelijk een dubbelbestemming 'Waarde - Landschap' op grond waarvan een aantal kenmerken beschermenswaardig werden geacht. De nadruk ligt op de punten 1, 7, 8, 9, 11, 13 en 19. Voor elk van deze waarden wordt beschreven op welke wijze zij kunnen worden toegepast en geïntegreerd in het ontwikkelingsplan, met als doel te komen tot een aanvaardbare en verantwoorde omgang met het cultuurhistorische landschap.

ARTIKEL 38 WAARDE - LANDSCHAP

38.1 Bestemmingsomschrijving 'Bestemingsplan Buitengebied'

De voor 'Waarde - Landschap' aangewezen gronden zijn - behalve voor de andere aldaar voorkomende bestemming(en) - mede bestemd voor:

a. het behoud, de bescherming, het herstel en/of de versterking van de in het gebied

aanwezige landschappelijke waarden in de vorm van:

- 1 *een robuust groen casco in de meer bebouwde en verrommelde gebieden door het vergroenen' van het landschap met behulp van wegbeplantingen, erfbeplantingen, kavelbeplantingen en bosjes*

Als uitgangspunt voor de landschappelijke onderlegger geldt een verhouding van ongeveer anderhalf hectare natuur- en landschapsgebied per hectare woongebied. Dit betekent dat bij de ontwikkeling van circa 13 hectare woonvelden ongeveer 18 hectare aan natuur- en landschapscompensatie wordt gerealiseerd, waardoor het robuuste groene casco in het gebied verder wordt versterkt.

- 7 *het contrast tussen laag- en hoog gelegen gebieden door behoud en aanleg van 'pollen' en de aanleg van hagen rond erven en percelen*

Het contrast tussen laag- en hooggelegen gebieden blijft behouden door het behoud en de aanleg van 'pollen' en door het aanplanten van hagen rondom erven en percelen. Zo worden in het gebied rondom erf De Kleine Basselt nieuwe hagen aangelegd, waarmee de ruimtelijke verschillen in hoogte en structuur duidelijk zichtbaar blijven.

- 8 *het contrast tussen de waardevolle openheid van gebieden en de beslotenheid van de landgoederen*

Het waardevolle contrast tussen de openheid van de Basseltse Enk en de meer besloten sfeer van de omliggende landgoederen wordt planmatig geborgd en versterkt. Ten noorden van de bestaande bomensingel blijft de ruimte agrarisch extensief: bloemrijk grasland met losse bomen en hagen houdt het open, historisch agrarische karakter zichtbaar en verwijst naar het voormalige landgoed De Basselt en het bijbehorende erf De Kleine Basselt. Het deelgebied Kruisakker krijgt een brede, omsluitende groenstrook die het gevoel van een open akker behoudt terwijl verdwenen groensingels landschappelijk worden teruggebracht; deze groene zoom markeert de overgang naar meer besloten erf- en landgoederenzones.

Binnen de woonvelden wordt de overgang verder verfijnd: de parkachtige collectieve groene ruimte met wandelpaden, bankjes en bloemrijke beplanting sluit aan bij de tuinsferen van historische landgoederen, terwijl het woonveld De Basseltse Enk zorgvuldig binnen een bestaande houtwal wordt gepositioneerd en deze structuur wordt versterkt. Het Enkbos blijft behouden en wordt ecologisch en landschappelijk aangezet, waarmee een duidelijk contrast

ontstaat tussen open agrarisch gebied, groene kamers en besloten bosranden—precies het kenmerkende open-dichte spel dat het gebied identiteit geeft.

9 *Zandopduikingen door de aanleg van weg-, erf- en kavelbeplantingen*

Op de zandopduikingen in het gebied zijn in de loop der tijd drie karakteristieke bebouwingspatronen ontstaan. Het eerste patroon betreft lintbebouwing langs de wegen, waarbij de bebouwing in kleine groepjes voorkomt en niet gelijkmatig is verspreid. Het tweede patroon wordt gevormd door boerderijen in het open veld, meestal gegroepeerd en met een eigen aansluiting op de weg. Het derde, bijzondere patroon omvat de historische landgoederen ten noorden van Twello, waarbij de buitenplaatsen op kleine zandopduikingen zijn gesitueerd en direct worden omringd door lagere gronden. De ontwikkellocatie valt binnen dit derde patroon.

Het is daarom van belang dat de gebiedskenmerken die kenmerkend zijn voor de kampenontginningen worden gerespecteerd en, waar mogelijk, versterkt. Binnen de planontwikkeling wordt hiermee nadrukkelijk rekening gehouden. Landschappelijke

structuren, zoals de historische verkaveling, oude veldwegen en houtwallen of houtsingels, blijven behouden en worden waar mogelijk in hun karakteristieke vorm versterkt, zodat de landschappelijke en cultuurhistorische samenhang van het gebied behouden blijft.

11 *Karakteristieke kavelpaden;*

In het plangebied zijn geen beschermde karakteristieke kavelpaden aanwezig. Wel wordt de Basseltlaan als waardevol landschapselement behouden en beschermd. Daarnaast houdt de planopzet van Nieuw Basselt rekening met de ligging van een oorspronkelijk, maar inmiddels verdwenen pad, waardoor dit historische element op subtiële wijze wordt gereflecteerd in de nieuwe inrichting.

13 *Karakteristieke beplantingen zoals heggen, wegbeplantingen, erfbeplantingen, bosjes en hoogstamboomgaarden*

Karakteristieke beplanting blijft behouden en wordt waar mogelijk versterkt. De bestaande beplantingen, opgenomen in ecologische verbinding zones vormen de basis voor het versterken en uitbreiden van de groene en blauwe netwerken.

Concept beplantingsplan Basseltse Enk
Bron: Gemeente Voorst / DS Landschapsarchitecten

19 Rust, ruimte en donkerte

De planontwikkeling voor Nieuw Basselt is zo opgezet dat het landschappelijke karakter van rust, ruimtelijkheid en nachtelijke donkerte zoveel mogelijk behouden blijft en – waar haalbaar – wordt versterkt:

- De nieuwe woonvelden worden compact geclusterd en landschappelijk ingepast binnen bestaande structuren (houtwal Basseltse Enk, bomensingel, groene omsluitingen rond Kruisakker), waardoor grote open ruimten en zichtrelaties in het omringende landschap intact blijven.
- Extensieve agrarische inrichting (bloemrijk grasland met losse bomen en hagen) in het noordelijk deel boven de bomensingel waarborgt een open, minder bebouwd beeld en verwijst naar het historische gebruik van het voormalige landgoed De Basselt.
- Brede groenstroken (min. ca. 15 m op o.a. overgang Kruisakker–Kruisweg) zorgen voor lucht en afstand tussen bebouwing en landschap, en ondersteunen de optische ruimtelijkheid.
- Behoud en herstel van bestaande houtwallen, houtsingels en erfbeplanting werkt als groene buffering tegen geluid en visuele prikkels, en ondersteunt een rustig ervaringsbeeld.
- De recreatieve ontsluiting (ommetjes) is

gericht op kleinschalig, langzaam verkeer; gemotoriseerd verkeer blijft primair gebonden aan bestaande routes (o.a. ontsluiting via Basseltlaan / Kruisweg), wat de rust in de landschappelijke zones ondersteunt.

- Binnen de ontwikkeling wordt gewerkt met ecologisch vriendelijke verlichting.

b. het behoud en de ontwikkeling van de ecologische waarden, tot uitdrukking komende in:

1 *De landschappelijke verwevenheid van natuur, bos en landschapselementen met cultuurgronden*

Als uitgangspunt voor de landschappelijke onderlegger is de verhouding van de oppervlakte landschap- en natuurbouw t.o.v. de beoogde woonbuurten globaal anderhalf staat tot één. Dat wil zeggen dat voor elke hectare woningbouw anderhalve hectare natuur/landschap wordt ontwikkeld.

Historische groenstructuren worden gerespecteerd en waar mogelijk versterkt, en er worden op verschillende locaties nieuwe brede groenzones aangelegd.

2 *het areaal en kwaliteit van natuur, bos en landschapselementen en gebieden die*

aangewezen zijn voor nieuwe natuur en agrarisch natuurbeheer

Het realiseren van anderhalve hectare natuur/landschap per hectare woningbouw levert een rijk en ontspannen landschap waar kansen liggen voor het creëren van geleidelijke overgangen met meer biodiversiteit en meer verwevenheid tussen dorp en ommeland. Van het huidige, relatief monoculturele agrarische landschap gaan we door deze ontwikkeling naar een meervoudig, gevarieerd landschap met hoge natuurwaarden en ecologische verbindingen. Zo draagt de ontwikkeling bij aan het versterken van de biodiversiteit en de opvang van regenwater.

3 *de specifieke verbindingsdoelstellingen voor de ecologische verbindingszones*

De bestaande beplantingen, opgenomen in ecologische verbindingszone vormen de basis voor het versterken en uitbreiden van de groene en blauwe netwerken. Als uitgangspunt voor de landschappelijke onderlegger is de verhouding van de oppervlakte landschap- en natuurbouw t.o.v. de beoogde woonbuurten globaal anderhalf staat tot één.

—

BIJLAGE

BIJLAGE 1 OMSCHRIJVING ESSEN EN KAMPEN (RIJKSDIENST VOOR CULTUREEL ERFGOED)

Oude akkercomplexen

Definitie, ouderdom en verspreiding

Nederland bestaat voor veertig procent uit zandgronden. Deze zijn al sinds de prehistorie door de mens in gebruik genomen voor de akkerbouw. De oudste herkenbare overblijfselen van akkerbouw zijn de elders in het handboek beschreven *celtic fields*. Oude akkercomplexen hebben twee kenmerkende verschijningsvormen. De eerste zijn de kleine afgebakende, individueel gebruikte akkers: de kampen. Deze worden vaak omgeven door houtwallen of –singels en zijn onregelmatig van vorm. De tweede vorm zijn de essen.

Dit zijn grote(re) akkercomplexen die door meerdere boeren gebruikt werden. Er bestaat een grote verscheidenheid aan vormen en namen van akkercomplexen in verschillende delen van Nederland. De naam es is de meest algemeen gebruikte aanduiding, naast eng, enk, bolakker, veld, kouter, geest, gaast of kromakker.

In de vroege middeleeuwen (500-800 na Chr.) ontstonden de eerste kleine individuele kamptontginningen. In de volle middeleeuwen (1000-1300 na Chr.) groeide de bevolking en intensiverde de landbouw. Het akkerbouwareaal nam in oppervlakte toe. De eerste essen ontstonden, als complexen van samengegroeide kampen.

Aanvankelijk vond alleen bemesting met mest en strooisel plaats. De beperkende

factor in de groei van akkercomplexen was echter de beschikbaarheid van voldoende meststoffen. De bodemvruchtbaarheid werd vergroot door dierlijke mest vermengd met plaggen –afkomstig van de woeste gronden– op de akkercomplexen aan te brengen. De akkerbouw op de zandgronden wordt daarom ook wel plaggenlandbouw genoemd. Hierdoor zijn de kenmerkende dikke esdekken en steilranden ontstaan. De dikte varieert, afhankelijk van de hoeveelheid zand in de plaggen: van minder dan 30 centimeter tot meer dan 1 meter. Het gebrek aan meststoffen werd pas in de met de introductie van kunstmest eind 19e eeuw doorbroken. Sindsdien zijn grote hoeveelheden woeste grond ontgonnen voor akkerbouw zonder dat er essen ontstonden.

Akkercomplexen komen op alle niet te natte zandgronden in Nederland voor. De oudste kampen en essen zijn te vinden op de overgang van hoog naar laag land, of op zandkoppen of -ruggen te midden van lager land. De hellingen van stuwwallen en keileemplateaus en rivierterrassen zijn kenmerkende plaatsen. Ook op dekzandruggen en strandwallen (de oude duinen) vormden zich al vroeg akkercomplexen.

Aantastingen en bedreigingen

Het zandlandschap heeft de afgelopen eeuw

enorme veranderingen ondergaan. Grote delen (voormalig) akkerland zijn bebouwd. Door ruilverkavelingen en schaalvergroting in de landbouw zijn essen en kampen onherkenbaar veranderd en zijn veel kleine kampen samengevoegd of geheel verdwenen. Ook de authentieke perceelsscheidingen op de kampen en om de essen, als houtwallen en –singels, zijn veelal verwijderd. Op essen dienden solitaire bomen als perceelsscheiding. Ook deze bomen zijn door schaalvergroting verdwenen of bedreigd. Daarnaast zijn veel gronden afgegraven om laagten op te vullen of de industrie van (bouw)zand te voorzien. Hierdoor verdween de karakteristieke bodem. De onderliggende en met plaggen bedekte aardkundige en archeologische waarden raakten aangetast.

Beheeropties

Behoud en consolidatie

Essen zijn niet of nauwelijks wettelijk beschermd. Voor zover er van bescherming sprake is, gebeurt dit via planologische maatregelen. Bescherming van esdekken vanuit archeologisch oogpunt komt al wel voor. Het gaat vaak om grote oppervlakten waarin de samenhang van groot belang is. Het grondgebruik, de inrichting, kenmerkend reliëf en de begroeiing bepalen of het complex zijn waarde behoudt. Bij ploegwerkzaamheden moet niet te diep

geploegd worden ter bescherming van de onderliggende archeologische waarden.

Restauratie en reconstructie

Essen en kampen kunnen hun karakteristieke eigenschappen terugkrijgen door de perceelranden streekeigen aan te passen en de reliëfverschillen te herstellen. Onderzoek op oude kaarten, in het bijzonder kadasterkaarten van voor 1900 of ruilverkavelingsplannen, geven voldoende aanknopingspunten. Belangrijk is ook op regionale karakteristieken en historische dynamiek te letten. In de loop der eeuwen heeft het landschap namelijk vele ontwikkelingen en veranderingen doorgemaakt, niet alleen ná 1850. Soms is het plaggendek afgegraven. Het kan raadzaam zijn om dit dek van zand en plaggen terug te brengen, om zo de archeologische waarde beter te beschermen. Wat betreft essen is er verschil in opvatting over de interne verdeling. De grote open complexen zouden ooit onderverdeeld kunnen zijn geweest in een bewerkt en braakliggend deel. Een manier om beweiding van het braakliggende deel mogelijk te maken is een (tijdelijke) omheining met vlechtwerk. Uit cultuurhistorisch oogpunt is het daarom interessant om dit gebiedsspecifiek te onderzoeken en zo mogelijk te herstellen. Dit vergroot de diversiteit in inrichting en de

historische waarde van de essen.

Behoud door ontwikkeling
Plattelandsrecreatie biedt kansen voor ontwikkeling van essen en kampen. Zo kan bijvoorbeeld bij kampen herstel van de begroeiing van de perceelranden ten behoeve van een camping bijdragen aan de waarden van het kleinschalig landschap. Deze begroeiing kan ook een rol spelen in het ontwikkelen van ecologische verbindingssassen. Een afwisselend kleinschalig zandlandschap met houtwallen, -singels, steilranden en essen is aantrekkelijk voor (fiets)recreatie. Bij landinrichtings- en reconstructieprojecten kunnen de oude structuren van het kampenlandschap sturend zijn. De historische dimensie van het landschap beter wordt zo zichtbaar gemaakt.

Nader signalement

Akkercomplexen maakten deel uit van een gesloten landbouwsysteem. De productie van mest was binnen dit systeem essentieel. De boeren weidden hun vee op de 'woeste gronden' (bos en heide), daar staken ze ook de plaggen. Daarna vermengden ze de plaggen met dierlijke mest om dit op de essen en kampen aan te brengen. Het vee werd bijgevoerd met hooi van de lagergelegen hooilanden. De opbrengst van de akkers was vaak net voldoende om te kunnen overleven.

Deze vorm wordt ook wel plaggenlandbouw genoemd.

In welke mate de es is verhoogd, lag sterk aan het soort plaggen en de plaatselijke bodemvruchtbaarheid. Bijvoorbeeld op plaatsen met een lemige ondergrond was plaggen minder noodzakelijk, omdat de bodem vanzelf al meer vruchtbaar was. Op complexen waar veel zandige plaggen zijn opgebracht, vaak in het potstalsysteem, worden essen gekenmerkt door de zogenaamde enkeerdgronden en soms door steilranden. In het zuiden van Nederland heeft over het algemeen meer ophoging plaatsgevonden dan in het noorden. Dit ligt aan de grotere intensiteit van de landbouw en het verschil in bodemvruchtbaarheid. De essen kunnen wel bedekt zijn met 50 tot wel 120 centimeter laag dikke voedselrijke grond. Onderzoek is nog gaande over de ouderdom en dikte van esdekken.

Enkele veelgebruikte termen

Es

De bevolkingsgroei in de volle middeleeuwen (ca 1000-1300) zorgde voor een verandering in de bedrijfsvoering van de boeren op de zandgronden. Het bos werd steeds intensiever gebruikt voor beweiding en transformeerde steeds meer tot een monocultuur van heide. De veestapel groeide en zorgde voor een toename van meststoffen voor de akkers. De

essen leverden een hogere graanopbrengst, zodat de bevolking kon groeien. Met de verstedelijking nam de teelt van handelsgewassen zoals vlas, gerst en hop toe. Vanwege de toegenomen mogelijkheden voor bemesting breidden de complexen zich aanzienlijk uit. Essen zijn waarschijnlijk ontstaan uit een of meerdere kampen waarbij de onderlinge houtranden zijn verdwenen. Van oorsprong waren dit dus geen grootschalige open akkercomplexen. Er ontstonden grote akkerbouwcomplexen met verschillende namen: essen (Drenthe, Overijssel), engen of enken (Utrecht, Gelderland) en velden of akkers (Brabant, Limburg). In Friesland heten ze gaasten. Deze zijn meer verwant aan de Hollandse geesten dan aan essen. Sporadisch komt ook wel de Vlaamse benaming kouters voor.

Een es kenmerkte zich vaak door een zekere mate van openheid. Om een es stond in de regel een houtwal (de eswal) tegen vraat door vee of wild. De interne verdeling van een es bestond uit perceeltjes. Ondanks de openheid, kenden essen een kleinschalige en veelal onregelmatige percelering. Als perceelsscheiding werden lage walletjes, stenen of solitaire bomen gebruikt, waardoor de openheid verminderde. De akkers werden dichtbij nederzettingen aangelegd. Het natuurlijk reliëf was hierin bepalend. Op de

hogere delen bevonden zich de akkers, wat lager de weiden en in het beekdal lagen de hooilanden.

De rand van een es of kamp wordt in geval van een esdek gemarkeerd door een hoogteverschil ten opzichte van het omliggende land. Vandaar de term bolakker of bolle akker die in Brabant hier en daar gebruikt wordt. Soms komt het hoogteverschil tot uiting in een steilrand. Oude wegen in deze gebieden kenmerken zich door een lage ligging ten opzichte van het opgehoogde omliggende akkerland.

Kamp

De ontginningen in de vroege middeleeuwen waren veelal eenmansontginningen, de zogenaamde kampen. Op deze kleine percelen werd akkerbouw mogelijk gemaakt door mestopbrengsten van het eigen vee en strooisel. Meestal lagen deze percelen aan of rond een boerderij en waren voor eigen gebruik. In latere tijden begon heide een belangrijkere rol spelen in de bedrijfsvoering en werden er heideplaggen opgebracht. Door deze ontwikkeling zijn de kampen door de jaren heen steeds verder opgehoogd met een mineraalrijke grond en ontstonden de zogenaamde enkeerdgronden. De dikte van deze laag zegt globaal iets van de ouderdom van de akker, maar zeker is dat niet. Een

dunnere laag kan namelijk ook het gevolg zijn van een vruchtbaardere ondergrond met een lagere mestbehoefte. Bovendien zijn over het algemeen de dekken minder dik naarmate ze verder van de boerderij gelegen hebben. De kampen waren omgeven door een houtwal of houtsingel om het vee en wild buiten te houden. Kenmerkende gebieden die voornamelijk uit kampen en verspreid liggen boerderijen bestaan zijn de Achterhoek, Twente en de Gelderse Vallei.

BIJLAGE 2 OMSCHRIJVING ESSEN EN KAMPEN (LEESTEKENS VAN HET LANDSCHAP)

Vervloet, J.A.J. (1988), Kampontginning met plaatselijk essen. Historisch-Geografisch Tijdschrift 6, pp. 11-16:

Es, alternatieve namen: Akker, Eng, Enk, Kouter, Veld.

Functie: Landbouw

Ouderdom: Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen (12 v.Chr - 1000)

Omschrijving:

Een es is een aaneengesloten oud bouwlandgebied dat in gebruik is bij verschillende boeren.

Ontstaan en functie:

Essen zijn open akkercomplexen op de zandgronden van de Veluwe, Salland en de Achterhoek. De kavelscheidingen op een es bestaan uit, nauwelijks zichtbare, greppels, grasstroken of grensstenen. Essen ontstonden in gebieden waarin slechts een deel van het grondgebied geschikt was om bouwland aan te leggen. Meestal liggen essen op de plek met de gunstigste grondwaterstand: op de stuwwallen liggen ze onderaan de helling, elders meestal op de hoogste plekken in het landschap. De aanleg van essen begon in de negende/tiende eeuw en houdt verband met de toen groeiende graanteelt. In de loop van de tijd is het grondbezit op de essen onder meer door erfdeling, vaak zeer sterk versnipperd geraakt. Het ontbreken van heggen of houtwallen binnen de es (hoewel niet altijd het geval), maakt dat ze ondanks

het versnipperde bezit, een grootschalige indruk bieden. Overigens zijn er vroeger wel vaak tijdelijke afscheidingen, zoals hekken, toegepast, bijvoorbeeld als vee na de oogst op de akkers mocht grazen. De es als geheel was omgeven door een houtwal, de eswal, die vee en wild van de akkers moest houden. Essen kunnen in omvang sterk uiteen en lopen. Enerzijds bestaan zeer kleine essen die in gebruik zijn bij slechts twee of drie boeren (als er maar één boer is, spreekt men van een kamp, hoewel ook de term éénmanses wel eens wordt gebruikt) tot bouwlandgebieden van duizenden hectares. Vooral in de lage zandgebieden zijn essen nu nog vaak in het landschap herkenbaar door hun hogere ligging. Deels wordt dit veroorzaakt doordat ze zich bevinden op de hogere delen van het landschap, zoals dekzandruggen. Daarbij zijn de oude bouwlanden op de zandgronden in de loop van de afgelopen eeuwen opgehoogd door het gebruik van plaggenmest: mest die was vermengd met heide- of grasplaggen, zand of bosstrooisel.

Ligging en streeknamen:

Essen komen voor op de zandgronden van Ooststellingwerf (Friesland), Drenthe, Twente en het Land van Winterswijk (Oost-Gelderland). In Midden-Nederland staan dit soort open akkercomplexen bekend als engen of enken, in Brabant als akkers, in Limburg als velden en in Vlaanderen als kouters.

Verspreiding

Kamp

Functie: Landbouw

Omschrijving:

Een kamp is een individuele, blokvormige ontginning, die is omgeven door heggen of houtwallen.

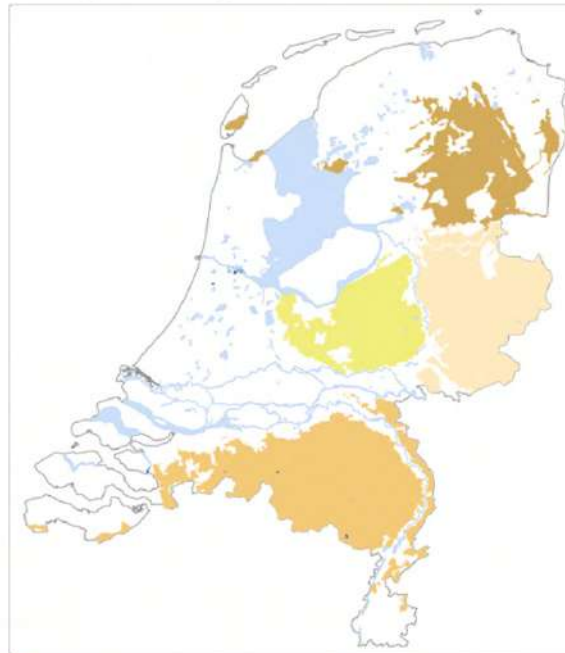
Ontstaan en functie:

In Nederland worden verschillende soorten kampen aangetroffen. Zij zijn bekend van de kampen- of hoevenlandschappen, in streken met een kleinschalig landschap, waar geen grote aaneengesloten stukken land aanwezig zijn, die geschikt zijn voor de akkerbouw. Hier ontstond een verspreid nederzettingspatroon, met gemengde bedrijfsvoering. Ook in landschappen met essen (en geconcentreerde nederzettingen) worden kampen gevonden. Deze kampen bevinden zich dichtbij of verspreid tussen de bebouwing. Het zijn huiskampen, waar de boer het jongvee liet weiden.

Ligging en streeknamen:

Het hoevenlandschap vinden we in Twente, de Achterhoek en op de zuidelijke zandgronden. De huiskampen (ook huiswoerd geheten) vinden we op de zandgronden waar essen voorkomen, bijvoorbeeld in Drenthe.

Verspreiding

- Noordelijk keileem- en dekzandlandschap
- Centraal stuwwal- en dekzandlandschap
- Oostelijk stuwwal- en dekzandlandschap
- Zuidelijk dekzandlandschap

RHO ADVISEURS

LEEWARDEN - GRONINGEN - ROTTERDAM - DEVENTER - MIDDELBURG - EINDHOVEN